

BENEDICTUS

S. ANDREÆ MONACHUS.

DE BENEDICTO ET EJUS CHRONICO NOTITIA(Apud D. Pertz, *Monum. Germ. Hist.* SS. tom. III.)

Debetur id Chronicon, huc usque ineditum, Benedicto, monacho sancti Andreæ in monte Soracte, viro nescio majoris an stoliditatis an incuriæ, qui Joannis XII tempora vidit, et vergente sæculo decimo Joannis XVI et Crescentii jugum subiit, atque monasterii sui amore vanitateque ductus ad historiam scribendam accessit. Nec libris plane caruit, quibus adjunctus chronicon ederet, quippe qui Vitis S. Pigmenii, S. Martini et sancti Barbati, Translatione S. Bartholomæi ab insula Lipari Beneventum, Bedæ Chronico, Annalibus Laurissensibus integris, Eginhardi Vita Caroli Magni, Gestis pontificum Romanorum (1), edictis regum Langobardorum, chartis archivi sancti Andreæ, et notitiis ad historiam cum monasteriorum in monte Soracte sitorum tum Langobardorum et Romanorum facientibus, opus aggressus est. Sed optimis fontibus pessime usum, liber ipse arguit. Nam et sententiis plurimis, imo paginis integris annalium omissis, nil hæsitans suprema anterioribus ac si eadem essent adjungit, et viros per sæculorum terrarumve immensa spatia ab invicem discretos, Narseti Rotharium, Romualdo Sicardum et Sykinolfum, Carolo Magno Aaronem Niciforum et Michaellem congregat, et fabulas plurimas tradit. Quarum nulla fere tam ridiculam se præbet, quam quod imperatores et reges privilegiorum monasterio sancti Andreæ concedendorum et edictis Langobardicis inserendorum causa Italiam sæpe adire facit. Accedit quod, sermonis Latini usu destitutus, nec lecta intelligere nec intellecta scribere callebat, eo certe stylo usus, quem summæ Romanorum ejus ævi barbariei signum stupeas et horrescas. Ejusmodi virum historiæ scribendæ nul-

lomo aptum, et eam operis partem, cujus fontes ignoramus, non sine magna diffidentia adhibendam esse, per se patet. Ac sic quoque aliqua fide digna et quæ novam historiæ lucem affundant reperiri, in historia Ratchisi et Tassiæ, Alberici principis et rerum Romanarum sæculi decimi, ingenue fateor, atque primum fabulæ de Caroli Magni itinere in terram sanctam vestigium hic haberi, in Annalibus nostris (2) indicavi. Opus, initio mancum, sine caret, cum membrana in codice (3) superesset; quem autographum esse scriptura circa annum millesimum exarata docet. In edendo libro capitum divisionem institui, nonnulla ad verbum ex Beda et Annalibus Laurissensibus transcripta iterum excudenda vetavi, reliqua ad litteram expressi.

Chronico subjungere placet libellum de imperatoria potestate in Urbe, a Flacio ex codice antiquo ubi post Eutropium sive Historiam miscellam habebatur editum (4), cujus auctorem Benedictum nostrum esse suspicor. Suadent id tempus locusque, cum auctor circa annum millesimum Romæ aut in vicinia scripserit (5); mentio injecta de monasterio sancti Andreæ, sententiæ integræ ex chronico repetitæ (6), fabula de Zachariæ papæ profectio in Franciam, et inculta scribendi ratio, quam tamen a Flacio valde politam et emendatam esse credam. Quæ si ita sunt, fides libello eadem quæ Chronico habenda erit, ita ut nulli sententiæ, nisi re bene pensata et primariis fontibus in rem vocatis, innitaris. Scripsit auctor pro parte et in usum imperatoris, ut credere fas est, Ottonis III, ideoque intra annos 998 et 1001.

CHRONICON BENEDICTI MONACHI

1. Pimenius (7) presbiter voce clara dixit: « Deus omnipotens, quomodo te non video, nec sic te audis-

set, et verba maxime in Deum que tu abnegasti, Juliane sacrilege et impiissime. » Et jussit præcipitari

NOTÆ.

(1) Libellum episcopalem vocat c. 39.

(2) Tom. V, p. 148, 149.

(3) In bibl. Chisiana signato F. IV. 75.

(4) In Catalogo testium veritatis, p. 158. et a Goldasto in monarchia Imperii tom. I repetitum.

(5) Ex Ottonis III diplomate Monum. Legum tom. II, 162 (*Patrol.* CXXXVIII), cujus sententiam infra adnotatam præ oculis habuit. Quod non animadvertentes editores anteriores, auctorem circa annum

900 scripsisse rati, Eutropium Langobardum vocaverunt, quod libellus post Eutropii opus legeretur. Muratorius in Annalibus ad an. 964 auctoris ætatem divinavit, diplomatis tamen Ottonianis ratione non habita.

(6) Vide infra col. 52.

(7) Hæc ex actis sancti excerpta sunt. Cl. Acta SS. Mai III, p. 482.

per medium pontis lapideum in fluvium cum uno A puerulo, qui manibus suis traebat. Et non post multos hoc tempore interea (8) irruentibus intra Galeas (9) barbaris, Julianus impiissimus cesar cetum (10) in unum exercitum apud Vangionum civitatem, donativum cœpit erogare militibus. Ut est consuetudinis, singulis recitabantur, donec a Martinus inventus (11) est; quem presentari sibi jussit. Quem aloquitur dicens: « Numquid et pater tuus et vos inscriptionem inter scolares aulas sub rege Constantio militasti? » Cui vir Domini Martinus respondit dicens: « Christi enim sum miles; mihi pugnare non licet. » Ab hac vocem tyrannus infremuit dicens: « Non religionis gratia detractare militia! » Retrudi ergo eum in custodia jubetur. Tunc consignans se Martinus et in nomine Domini Jesu signo crucis, non B clippeo protectus a (12) galea, ostium cuneo penetrabo (13) securus. Postera autem dies hostes legatos de pacem miserunt sua omnia (14). Quo vir Domini de persecutione tyranni liberavit. Quo Romæ reversus est augustus. Tanta¹ denique nequitiae temporibus suis exiit, quantum narrare non possum. Cœpit æcclesiæ sanctorum claudere, et templa idolorum patefacere, et rebus æcclesiarum in fisco daretur. De qua re consilio facto cum apparitoribus suis, de æcclesia sancti Silvestri in monte Serapti et de appendiciis suis, quod extruxit a fundamentis æcclesiæ hujus, et res ipsius æcclesiæ in fisco daretur, et quasi per hodium Constantini principi patrata dextrueretur. Eodem vero tempore nutum Dei omnipotenti surrexit bellum Persarum adversus im- C piissimus imperator Julianus; ambulavit in Persida. Qui cum ambulasset, quanta malitia insercuit (15) in beato Basilis archiepiscopus, modo taceamus. Qui cum ambulasset usque ibidem pervenisset, pugnam conflictata Romani cum Persida, victus tenetur Julianus impiissimus imperator, et nimis afflictus a Persis; quibus ipse Julianus decoratus est ab extremo vertice usque ad ungulas pedum. Et corium ejus dictus coccinum ibidem omni tempore regis Persarum dum pacem haberet super corium Juliani sedentem et congratulabantur. Regnavit autem Julianus anni 2 et mense 8.

2. Jobianus facto christianissimo imperator, aperte sunt æcclesiæ, et cœpit religio christiana gaudere. Regnavit ipse Jobianus menses 8. D Daximus (16) Rome episcopus fecit basylicam jux theutrum (17) sancto Laurentio, et alia basilica in

catecumba, ubi jacuerunt corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli; in quo loco platomam² ipsa, ubi jacuerunt corpora sancta, versibus adhornavit. Eodem vero anno post Axente morte Mediolani Ambrosio episcopo constituto, omnis a fidem rectam Italia convertitur. Illarius (18) episcopus Pictavis moritur; Martinus episcopus successit. De quo apostolus dicens: « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19); » de quo voce dominica loquitur: « Ego si exaltatus fuero, omnia traam a me ipsum (Joan. xii, 32). » Damasus papa construxit æcclesia sancti Silvestri in monte Serapti cum omni studio, et quidquid rebus adjacentia ejus abstracta fuerat, per perceptione constituit. Hanc orante in basilica consecrationis beatissimi Silvestri episcopi, et gratias agebat Domino, dicens:

Grates tibi reffero spes vita bonorum,
Qui mihi ritem donasti noscere sancta
Quem impius apostatam Julianus destruxit
Ac superare malos regni cælestis amore.
Fac rogo queso, Deus, sine me complere beata,
Et tua que cupio fac gaudia cernere sancta,
Omnipoiens Dominus, qui constat machina mundi,
Qui cælum terramque regis, fulmina mittis,
Qui sine nulla vigent cælum terram creata,
Te cælum tellus, laudet te potens in evo;
Omnis te benedicat homo, laudet, versetur honore.
Namque tuis pedibus lapis est lacus ille probatus,
Atque Petrus tua dextera levans statuit super undas.
Et Israhelite quondam, te duces, superno
Vestigio sicco paragerunt marmora (19) Rubra.
Sit tibi cum Patrem simul et cum Flamine sancto
Gloria, magestas, virtus per secla conpar.

Quo versos composuit in lapide a corpore sancto. Cœperunt multi nobiles Romani mundus relinquere ad eundem prefata æcclesia quasi cebium (20) sanctæ conversationis vitam ducere. Interea neque hoc sileam de hujus apostolica gloria pretermittenda. Quoniam quidem quanquam omnes apostoli ante secla electi a Domino esse credantur, docente Apostolo: « Qui elegit nos ante mundi constitutione, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus (Ephes 1, 4); » redemptor et salvator noster dominus Jesus Christus antequam de interitus Satane triumphans, victor exultans, penetraret regna polorum, sancta hujus æcclesia, quam pretioso suo sanguines hacquisivit per beatos apostolos, et apostolicos viros Silvester

VARLÆ LECTIONES.

¹ augustus tanta c. ² platoniam *Gesta pont. Rom.*

NOTÆ.

- (8) *Interea... sua omnia* ex Sulpicii Vita S. Martini, c. 3.
(9) Id est *Gallias*.
(10) *Coacto Sulp.*
(11) Id est *ad Martinum ventum*.
(12) Id est *aut*.
(13) Ita pro *penetrabat*. Apud Sulpicium hæc e ipse Martinus dicit.

- (14) Scilicet *seseque dedentes*.
(15) Id est, *exercuit*.
(16) Ex Bedo, qui partem sumpsit ex *Gestis pont. Rom.*
(17) Id est, *juxta theatrum*.
(18) Hilaricus.
(19) Id est *maria*.
(20) Id est *studio*.

1029

immobiliter muniens fundavit, mirabiliter Constantinus augustus corroborans solidavit, scilicet ut ipsa inviolata semper et gloriosa maneret, et illorum hœdificatione nova et projenie (21) plurimos filios aggregaret.

3. Que post hæc acta sunt, Valens (22) cum Gratiano, Valentiniani fratri sui filius, anni 4. Valens talem legem datam, ut monachi militare nolentes, fustibus jussit interfici. Gens Hunorum et Guandalorum (23) divina accessisse * cluse montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos; eosque sparsi sunt †, conturbati ab antiquis sedibus expulsi. Gothi transit Danubium fugientes. A Valens augustos sine armorum depositione suscepti, mox per Avarorum gens maxima † ducis fame ad rebellandum coacti sunt. Victoque Valentis Augusto, exercitum per tracia sese mittentes † simul omnia cedibus incendiis rapinisque fuderunt.

4. Gratianos cum frater Valentiniano anni 6. Theodosius Augustus a Gratiano illa Sciticas gentes, hoc est Alanos, Unos, et Gothos, magnis multisque preliis vincit etc.

5. Arcadius Augustus, fratres Theodosii, cum fratres Honorio, anni 13. Gothi in Italia ingressi sunt; qui prius Vandali atque Ilani, postmodum Gothi etc.

6. Honorius cum Theodosio minore fratri sui filio anni 15. Alaricus rex Gothorum Romam invasit, partemque ejus cremavit incendio, 9. Kalend. Septembrio, anno conditionis 1164, hac sexto die quam ingressus fuerat depredata urbem, ceperunt in regno Italie ignis ferro devastare.

Pagina 3' usque 6' scribitur Anastasius sub Nonoso præposito monasterii sancti Silvestri monachus. Miracula in monasterio sancti Silvestri. Lampas fracta, orationibus « sana repperitur. Quo crevit famam per universo Italico regno, etiam Gothi quam audaces sunt, ejus ecclesiæ nullo modo valebant attingere. » Alia miracula. « Symmachus papa audiens de sancto viri, totum agrum Transpaitano cum colonis et colone hibidem abitantibus et residentibus per preceptionem hibidem constituere in superscripta ecclesia. » Pergit auctor:

7. Tempore illo de quo diximus, Theodoricus, rex Gothorum, Symmachum consulis ac patriciis Ravenna trucidavit. Abebat autem Symmachus filia una tantummodo, nomine Galla, intra adulescentie tempore marito tradita; in unius anni spatio ejus est morte viduata. Qui dum fervente mundi copia ad iterandum thalamum, et opes et ætas vocaret, eligit magis spiritalibus nuptiis copulari Deo; in quibus a luctus incipitur, sed ad gaudia eterna pervenitur. Hic itaque omnes res suas quas patrimonium et matri-

monium hac maritis suis, cunctaque sacrarum æcclesiarum, ædificare precepit. Abebat autem agrum cum montem, qui vocitatur Campana, territorio Colinense est posita; nam uno latere fines Cusiano, da-secundo latere ribos cum aqua qui dicitur Cava, qui incole locis vocitantur Carba. Nam de tertio latere rivos Griflanello vocatur. De quarto vero fluvium magnum, de qua a fundamento juxta aqua parietinis edificare jussit. Super cunc macerie murorum construxit æcclesiam in onore sancti Andree apostoli juxta ipso flumen. Et juxta ipsa ecclesia, portus qui vocatur Bonus. Nam in agro Pontianello construxit æcclesia in onore sancti Laurentii martyris et levite. Qui dum agrum cum monte de Campana, cum ejus affnibus in monasterium sancti Silvestri, qui dicitur montem Serapti, per instrumentum cartarum constituit. Edificavit autem ecclesia sancti Johannis Baptiste juxta qui dicitur Tarega, territorio Nepesino cum omnia sua rebus proprietatis in ecclesiis sancte Dei genitricis semperque virginis Marie, domine nostre, episcopatum Nepesine civitatis. Construxit autem excellentissima Galla patricia ecclesie duabus territorio Colinense, in onore principis apostolorum Petri, basilica qui dicitur mater ecclesia, et alia qui dicitur Ascuto †, cum rebus omnium suarum pertinentes, in integrum in episcopatum Nepesino constituit. Item territorio Savinense, infra massa qui dicitur Cornicle, que vulgo dicitur Septimiliana, basilica in onore sancti Valentini æpiscopi cum omnia jacentia ipsius ecclesie constituit in episcopatum Savinense †, qui edificatum est in civitate que dicitur Forum novum. In superscripto territorio Sabinensis æcclesias sancti Petri in Tarano cum sua omnia jacentia, in prephatum episcopatum. Post expletum opus Dei æcclesiarum constructio, et traditiones venerabilium locorum, abjecto sulari habitum, ad omnipotentis Dei servitium sese aput beati Petri apostoli æcclesia in monasterio se tradidit. Ibi que multis annis simplicitatis cordis, atque orationibus dedita, larga indigentibus elemosinarum opera impendit. Cumque omnipotens Deus pene jam mercede reddere laboribus ejus decrevisset, cancri ulcera in mamilla percussa est. Que dum nocte quadam hec eadem jaceret infirmitatem fatigata, vidit beatum Petrum apostolum ante se. Eique dixit: « Quid est domine meus? Dimissa sunt mihi peccata mea? » Cui ille princeps apostolorum benigne adest vultus, inclinato capite annuit dicens: « Dimissa sunt; veni! » As igitur expletis, visio apostoli assistentis, et colloquentis, ablatum est. Tertio autem die cum ea que superius dictum est, defuncta est. Quod factum est, nunc usque in eodem monasterio manet memoriam

VARLÆ LECTIONES

* diu inaccessis reclusa Beda. † sparsim Beda. † per avaritiam Maximi Beda. † miscentes Beda. † ascuto cum cod. † S. q. e. e. i. c. q. d. F. n. alia manu aut alio tempore scriptum, sed ejusdem ævi.

NOTE.

(21) Progenie.

(22) Quæ sequuntur usque c. 6, depredata urbem,

omnia ex Beda

(23) Et G. desunt apud Bedam.

ejus. Qui Gothorum tempore Alarico rex hec acta A sunt.

8. Quo mortuo Alarico, successit in regnum Totilam impiissimus rex Gothorum. In temporibus namque ejus multa nequitiæ in regno Italie et in Romane finibus subjugantum est. Quo in sancto Dei confessoribus extorti, et verberati, et afflicti, pro Christo trucidati, atque plures ecclesie in Italico regno destructe, atque civitatibus a ferro, igne exuste sunt. Nam pontes flubii Tyberinis vic Salarie, qui prius Albula dicebatur, qui Tyberinus rex, filius Capis regis, a quo flubium appellatus est Tyberis, et pontes constructus a fundamentis ruere fecit. Justinianus Justin uxore nepos Narsus, Rome patricius avocatus est, et ab omni populo Romano helectus; forme erat dissimilis, peritissimus erat in mentem. Vox ejus B melliflua, rectoque ad investigandum Romanum imperium. Tunc surrexerunt viri scelerati de Romanis finibus, cum Gothi laborantes et negotio tractantes de Interitus Narsi patricii, qualiter expulsus et ejectus a Romano imperium.

9 Mortuo hidem Justiniano, successit in regno Justinus minor. Narsus patricium Totilum, Gothorum regem, Italia superaverat et occidit. Postmodum Gothi regem non habuerunt in Italia.

Sequitur narratio de Narsidis rixa cum Romanis, de « Sufficia » Augusta. Joannes (24) episcopus Romane æcclesie pontifex, ecclesia apostolorum Philippi et Jacobi, quam prodecessor ejus Pelagius ceperat fecit et dedicavit, que a fidelibus populi « Sancti Apostoli » vocitant. *De Albuino Narside C in Italiam accito ex Bedæ Chronico; pergitque:* Narsus vero patricius fecit amica causa cum Langobardos, et ceperunt inter se pactum et convenientia de regno Italico. Mortuo idem Albuin rex Langobardorum, successit Rotharius (25) rex, qui facti sunt Narsus et Rotharius quasi germanis in regno, et emerunt (26) consilio, quomodo regno Italico a Justiniano principe et ejus successoribus eripere possent. Quem (27) Rotharius rex, vir excellentissimus, belligerrimus, factus est robustus, nullus ei similis suis temporibus. Narsus dedit ei consilio de portora que sunt in regno Italie, ut omnes eas destrueret; et quo eam (28) ita factum est, et absolutum est regno Italico a jugo Constantinopolitane, ab illo die deinceps amplius Romani dationes Grecorum D principem non solverentur. Narsus vero patricius fecit æcclesia cum monasterium beati Pauli apostoli, qui dicitur ad Aquas Salvias, reliquie beati Anastasii martyris adducte venerantur. Construxit pontem flubii Tyberinus meliusque reformavit ab yma. Nam

cunctæ æcclesie infra Romanam urbem donaria multa constituit, et conventum factum cum Rothario rege, de Pentapolim, et de Tuscie finibus, quo modo Constantinus sancte Romane ecclesie constituit, sic eam immobilem permanere. Et accepto brevuario a Rothario regem in ecclesia beati Petri apostoli, a Ticine civitatis Langobardi perrexerunt; factum est regnum Italie habitatio Langobardorum. Unde accepit eas Narsus monasterium Seraptis montis, et donaria simul et rebus eique constituit, et factus est pax inter Langobardos et Romanos, verumptamen non multum tempus. Postea Roma per patricius principabantur. Tiberius (29) Constantinus principem. Gregorius, apochrisarium sancte Romane æcclesie in Constantinopolim missus, post Romanus libros expositione in Job condidit; Euticius ejusdem hurbis episcopus errasset, Tyberio presentem correxit etc. ex Beda.

10. Mox efferam Langobardorum gens, de vagina sue habitationis educta, in nostra cervice crassata est. Atque umanum genus quod in hac terra pre multitudine nimia quasi spisse segetis more surrexerat succisus aruit. Nam depopulate hurbes, eversa castra, concremate æcclesie. Destructe sunt monasteria virorum atque feminarum, desolata ab omnibus predia, atque ab omni cultore destituta in solitudine vacat terra. Nullus in hac possessor inhabitat, medactum ¹⁰ est monasterium montes Seraptis in solitudine, et cuncta ejus predia destructa. Occupaverunt bestie loca, que prius multitudo hominum tenebat, et quod in aliis mundi partibus agatur, ignoro. Rotharius rex Langobardorum, lubricum suis corporis, et multum vinolentum, fecit synodum cum ¹¹ episcopi, et dictis (30) legibus Langobardorum composuit, quomodo Langobardorum in Italia cum lege viveret, Sed eorum prisco tempore gentilitatis non deserunt, quo Langobardi more suo immolabant caput capre diabolo in pugnantes hoc ei currentes per circuitum, et carmine nefandos decantaret. Et qui hoc non hacquiesceret, sine dubio interrogationis, capite punirentur. Rotharius rex Langobardorum obiit, et appositus est a Langobardis gentis sue Ravenne civitatis. Sergius (31) papa in sacrario beati Petri apostoli capsula argentea que in angulo obscurissime diutissime jacuerat, et in ea crucem diversis lapidibus adornata, Domino revelantem, repperit. De qua tractis quatuor petallis, quibus gemme incluse erant mire magnitudinis, portione ligni salutiferi dominice crucis interius reposita inspexit. Que ex tempore illo annis omnibus in basilica Salvatoris que

VARIE LECTIONES.

⁸ justinian corr. justini. ¹⁰ i. e. redactum. ¹¹ synodum. Cum cod.

NOTÆ.

- (24) Johannes... dedicavit ex Beda.
 (25) Minime.
 (26) Id est inierunt.
 (27) Id est Qui.

- (28) Id est quoniam.
 (29) Quæ sequuntur, ex Beda.
 (30) Id est edictis.
 (31) Sergius... redire fecit ex Beda.

appellatur Constantiniana, die exaltationis ejus ab oni (32) oscularetur atque adorarent populo. Gysulfus rex ¹³ Langobardorum, in primo regni sui ¹⁰ Benevento Campanie igne gladio captivitate vastavit. Cumque non esset qui ejus impetum resisteret apostolicus papa Johannes, qui Sergius successerat missis ad eum sacerdotibus ac donariis plurimis hunc universos redimeret captivos, atque hostes domum redire fecit. Qui mira Deo favente tyrannus Gysulfus, rex Langobardorum, a suis interfectus est.

11. Ereberectus (33) rex Langobardorum roboratus est in regno, cœpit curiose querere patrimonia Alpium Cotiarum, multa nimis considerantes in amore Petri principis apostolorum, quomodo ablata esset a suis antecessoribus et quomodo pertinebat apostolice sedes, sed a Langobardis multo tempore fuerat ablata. Restituit juris ejusdem sedis, et hac donationis aureis scriptam litteris Roma direxit. Johannes preerat papa, qui inter multa operum illustrium fecit oratorium sancte Dei genitricis, opere pulcerrimo, intra ecclesia beati Petri apostoli, ubi dicitur a Veronice. Ereberectus rex Langobardorum, audita eversionis monasterii sancti Silvestri in monte Syrapti, repetitio facta a Johannes hujus apostolice sedis, ut in suis regie potestatis detinere manibus, ut quod hæc ita actum est, restitutum est monasterium cum omnibus suis rebus, et regimen sanctæ conversationis quiebit in pace, monasterium cum Tuscie finibus.

12. Mortuo itaque Ereberectus rex Langobardorum, successit Liubrandus (34) rex Langobardorum donatione patrimonii ulpium (35) Cottiarum, quem ¹⁴ Ereberectus rex fecerat, ille repeterat, ammonitione venerabilis pape Gregorio, qui Johannes successerat, confirmavit. Liubrandus rex decessit imperio suo.

12*. Grimualdus rex successit in regno, Langobardorum regni moderabat abenas. Ejusque filius Romuald Samnitibus imperabat. Insignis sacerdos Barbatus, nomine, ut prephatns sum, Redemptoris nutum claruit, Beneventi actiones celebs (36) miraculisque coruscas. Is quoque diebus quamvissacris baptismatis unda Langobardi ablueretur, tamen prisco gentilitatis ritum tenens, sicut bestiali mentem degebant. Bestie simulacro que vulgo vipera nominatur. Grimualdus rex, pater Romuald, sinodum facto cum episcopi et iudicibus Langobardis in civitatem Mediolano, ante corpus beati Ambrosii, adjunxit lege in edictis que dudum Rotharius rex constituit. Romuald rex flectebat colla, que debite suo debebant flectere Creatori. Verum etiam non longe a Beneventi mœnibus quasi solempne die

A sacra colebant arborem, in qua suspendentes corium etc. usque custodiunt, ut in Vita sancti Barbati.

13. Omnibus vero Langobardis in regno Italie, relicto errore a Christi moderamine conversis, fide sancte Trinitatis tenentes. Interea Gysa soror Romuald, in Christi amore accensa, nullo modo a virile amplexus satagebat. Eratque venustas, eleganti forma, qui exiit fama pulchritudinis per hunc universum orbem. Devulgatum est enim Florenti, rex Palermitano (37), pulchritudine ejus puellæ: congregati que barbarorum gens, Africe, Palarmo, et Babylonie, classes nave impetum (38), navigioque certantibus, ad Amalvis pervenerunt; quo terra coperuerunt sicut locuste. Concite irritantes (39) super Beneventos urbem, et vidit Romuald exercitus barbarorum, quia multi erant, et timuerunt nimis. Et dixit Romuald ad Langobardos: « Exurgamus et ascendamus contra inimicos nostros. » Et dixerunt Langobardi: « Non possumus ascendere adversus tantum exercitus; melius est nobis refugium nostre civitatis, et liberemur animas nostras, et nuntios nostros dirigamus a Grimuald rex noster patri tuo, et pugnemus adversus eos; nos enim pauci sumus, » Et dixit Romuald: « Absit a nobis. A diebus ex quo Alboin rex, noster antecessor, Langobardos eduxit de Pannonia, talis scemodi non est inventa inter Langobardos! Et si venit finis nostre, moriamur cum robore pro patrie nostre; et victorie patribus nostris non relinquamus! » Et factus est luctus magnus in populus Langobardorum, quia paucis erant; maxime habitatores antiquæ Beneventani. Radelgisi, cognatos Romuald principes, negotio pertractabant clam cum barbarorum gens. Et ingemuerunt principes, omnes principatus eorum, et qui fortior esse videbantur. Tunc Romualdus gloriosus princeps, exivit foras urbem Beneventi; subito irruit super barbarorum gens, et proximavit exercitus Langobardi, et steterunt contra exercitum barbarorum. Et tubis cecinerunt qui erant cum Romuald. Et commota est terra a voce utriusque exercitus, et fuit pugna commissa a mane usque ad vespere. Et ceciderunt de barbarorum gens in illa die quadraginta milia virorum. Florenti rex barbarorum fuga capiens, a maritima perveniens, in nave ascendit. Romuald vero princeps factus est fortis ut leo in operibus suis, et erat sicut catulus leonis fremens a pugna. Et persecutus est iniquos persequens eos, et tradita est salus in manus ejus, et revertit in urbem Beneventi; et nominatus est a plures gentes. Fecit autem hisdem princeps Romuald ecclesia glo-

VARIE LECTIONES.

¹³ dux Beda. ¹⁴ in p. r. s. non extant apud Bedam. ¹⁴ quereberectus c.

NOTÆ.

(32) Id est omni.

(33) De sequentibus usque Petri apostoli cf. Bedam, quem noster interpolavit.

(34) Liubrandus... confirmavit ex Beda.

(35) Id est Alpium.

(36) Id est celeber.

(37) Romualdum a Græcis, minime vero a Sarracenis, obsessum esse, ex Pauli Hist. Langob. v 7, constat.

(38) Id est impletum.

(39) Id est irruentes.

riosa hubi prius Langobardi ad arbores adorabant, A in onore sancti Felicis; et hibidem corpus beati Felicis deposuit, et alii sancti plures, et depinxit, et deauravit, cujus memoria usque odie est. Genuit autem isdem Romuald filios de Theuderada tres, quarum primus vocitatur Aroaldo, secundo Maroaldo, tertius Sycardus; ad ultimus Sikinolfus. Res gesta que narro, temporibus Romuald, quo transportato corpus apostoli sancti Bartholomei de India superiore a Limparis (40) insula pervenit. Ibi aliquantos annos permansit. Qui nutu Dei veniens Agarenorum ¹⁵ gens, tota insula igne gladioque consumpta a fundamentis murorum ejus diruta, sicque pervenit ad lucellos ¹⁶ hubi beatissimus apostolus inerat. Quo contractus lucellos, ossa ejusdem apostoli, ut scriptum est: « Dominus custodit omnia B ossa eorum; unus ex eis non conteretur (*Psal.* xxxiii, 21). » Dominus autem in ipsa nocte apparuit custodes ejusdem apostoli, dicens: « Vade, collige ossa apostoli. » Qui duriose turbulenter dixit: « Eu me! quantos annos in servitio ejus perduravit, quanta accidentia mihi evenit. Modo diruta sunt omnia ossa ejus, cum aliis ossibus miscuis: quomodo possum meis ossibus agnoscere? » Que dixit eis: « Vide ossibus flammeo radiantes inter aliis; ipse collige diligenter. » Et quo ita factum est; collecta est reliquie apostoli in sindone munda. Agareni est consuetudo Apulie depopulare; que fama exiit, Romuald exercitus direxit, ut custodiret portora et maris limitis. Sicque pervenerunt Langobardi a Lympares insula dosolatam, et viderunt hominem C Dei, et dixerunt: « Cujus merita hic veneratis? » Et dixit eis: « Corpus beatissimi apostoli Bartholomei ab Agarenis disfractus; modo Deo mire collectus ab eo. Iterum veniunt Agareni; nescio quid faciam! » Ut audierunt, letantes nimia appreenderunt ¹⁷ Langobardi hominem cum venerabilem corpus apostoli in nave suscepta, navigio ceperunt. Et ecce classes navigium nimium Agarenorum approximavit. Videntes Langobardis spes eorum esset ablata, proni devota ante corpus apostoli projece- runt se cum lacrymis, et dixerunt: « Sancte Bartholomee apostole, si de periculis istis liberati fuerimus et in pace reversi, in tuo nomine altare aureum et argenteum, infra æcclesia sancte Dei genitricis Marie patremus. » Ex quo dicto in oratione D levantes, tantos error tenebrosa ineest, ut nemo inter Langobardos et Agarenos cernere non poterat. Sicque gaudentes in Beneventi hurbem ingressi sunt; de thesauro que ceperunt Romuald principis deferunt. Cujus merita ipsius apostoli corpore et signis usque in finem secuti hibidem permanet.

14. Transacto namque tempore, glorioso princeps

migravit. Regnaverunt filii ejus pro eo, Arud et Maroaldo fratribus (41), prudentis principis; separati a fratris sui, in civitates Novocertus (42) habitare ceperunt, Sycardus et Sykinolfus puer in hurbem Beneventi reliquerunt (43), et factus est robor eorum in tota Apulie finibus. Radelgisi, patruelles eorum, consilium perpetravit cum habitatoribus civitate Novocertus, clam operabantur. Veniente die pascalis epyphaniorum, noctu in æcclesiæ hujus civitatis trucidaverunt principis summi. Sycardus princeps, audita morte fratri sui, recordatus virtute patrum suorum, et Langobardorum gentis sue, ostiliter congregatus. a Novocertus civitate pervenit. Civitas Novocertus magna et fortitudine nimis; ceperunt Langobardi obsidere civitates, igne gladio devastantes oppida eorum, et castre destructe sunt. Munierunt civitates gyro per circuitu, ita ut non possit habitator civitates Novocertis pre impetum bellatores manus erigere. Et pugnaverunt Langobardi adversus eos multis diebus. Et fecerunt machinas; et misit Sycardus princeps legatos ad hurbem Beneventi ad Sykinolfus puer, germano suo, ut veniret ad se. Et exivit Sykinolfus princeps cum multitudine, et percussit civitates Novocertus; et trucidavit multos. Et comprehenderunt civitates, et combuserunt eas igne cum populos et mulieres; et non remanserunt ex eas usque unus. Et subvertit muros, et mœniæ civitatis dissipavit a solo fundamentis. Sycardus reversus est in civitates Lavellus. Sykinolfus ingressus est in hurbem Beneventi, et ceperunt judicare populo; et trucidaret impios. Erat enim consilium Radelgysi vanum et pessimum, et misit legatos ad hurbem Salernam ad Leo episcopus, ut intimaret a Sycardo principe, ut Sykinolfus puer transmittere a Salerna civitas, ut artis litterarum instrueretur. Ex quo ita peractum est, sicque petitio eorum adimpletum est. Regnavit (44) idem Sikinolfus in hurbem Salernem. Beneventani unianimes tractans de interitu Sycardi principi, miserunt nuntius ad Leo episcopus Salernitanos, ut Sykinolfus oculos ejus eruere; ut principatus Beneventi, in se ipsis exhibere virtutem, Salernam hurbem in sua potestatis percipere. Quo Leo episcopus non haquievit consilio eorum. Tunc unianimes Beneventani perrexerunt a Labellus civitas; pacifice verba Sycardi principi narrare ceperunt. Quo princeps benigne suscepit eorum verba, honorifice composuit. Tunc unus ex ipsis gladium arripuit, percussoque principe, totum corpus ejus ferro vastare ceperunt. Combusta hurbem Labellus, a Beneventana hurbem regressi sunt. Et juraverunt inter se, ut ultra non acquiescerent principis Sykinolfus. Et surrexis Sykinolfus princeps, et huni-

VARIE LECTIONES.

¹⁵ agarorum c. ¹⁶ i. e. locellos. ¹⁷ nimi appreenderunt.

NOTÆ.

(40) Id est ad Liparim.

(41) Grimoaldus filius Romoaldo successit.

(42) Nocera?

(43) Fabulæ. Cf. Erchempertum.

(44) Id est Dum regnavit.

versis qui se conjunxerat fratribus suis, et preliabantur prelia magna, et dilatavit virtutem populo suo Langobardo, et induit se loricam velut gigans, et precinxit se arma bellica, et præparavit se ad bellum. Et veniens a Beneventi urbem; tunc infelices Beneventani miserunt nuntius a Sycinolfus dicentes: « Hii qui sunt homicides, manibus tuis damus; terram enim potestati tue es! » Sykinolfus, princeps Salernitano, fecit vindicta de fratre suo; trucidati et suspensi de Beneventani numero quadraginta sex. Victores a Salernam urbem perrexit. Et factum est irritum magnum inter Beneventos et ejus succedentia, et Salernu et ejus succedentia, et divisio usque in presentem diem (an. 712).

15. Liuprandus, rex Langobardorum, fecit pugna cum Avarorum gens in Aquilegie partibus, et conculcavit Aquilegia, et Benetia, necnon Sardinia insula, et Corsica, et ampliavit regnum Langobardorum. Quo rex factus vir christianissimus atque catholicus, synodus factus canonicorum, cum episcopis et clericis fidem sancte Trinitatis. Et rex Langobardorum que antea disposita non sunt, mirifice composuit. Regnavit hisdem rex honorifice annos plures, et quietum est regnum Langobardorum et Romanorum.

16. (An. 743.) Genuit autem isdem rex filios duos (45); primus Rachisi, secundus Astulphus vocitatur. Constituto Rachisi a patre suo regno, et factus est rex Italico viventem patri ejus. Obiitque Liuprandus rex (an. 744, Sept.), accepit Rachisi uxorem de urbem Roma, nomine Tassia, et disrupta lex paterna Langobardorum morgyncaph, et mithio, que in suis legibus affixum est, non adimplevit. Fecit autem donationes cartule Romane, sicut ipsi Romani petierunt. Propter hoc Langobardi irritati adversus Rachisi rex, et tractantes cum Astulphus de regno ejus. Perrexit Rachisi rex a Pinnensis urbe vetustatem consumpta, eratque habitatores Langobardo nomine Lupo, que sine heredibus mortuus fuerat. Est autem constitutus in legibus Langobardorum, ut Langobardus qui sine hæredes mortuus fuerit, curtis regia succedat. Successit Rachisi rex omnes facultates Luponi in sue regie potestatis. Precata est Tassia regina a Rachisi rex, viro suo, ut a montes Syraptis a monasterium beati Sylvestri ab orationes pergere cum ipso; quia consuetudo Romanorum est, sepius venire. Acquivit rex petitio uxori sue, veniens cum comitatu suo a Seraptenas montes. Cumque properaret ad locum hubi dicitur Ad arcum, tanta denique flagrantia na-

ribus ejus orta est, quanta nunquam antea aut postea naribus ejus adhibita non fuit; non tantum regibus et regina, sed etiam a cunctis Langobardis sequentibus se. Intrans in ecclesia juxta corpus sanctissimi Nonnosi, cujus superius memoriam fecit, non longe a corpus beati Sylvestri, erat unus ex paritibus suis Langobardis, de genealogia Langobardo de Beneventi urbem, qui per hereditaria a demonio sunt vexati, propter maledictionem que beatissimus Barbatas episcopus imposuit, propter Theodora uxoris Romuald principi, cujus superius memoriam fecimus. Quo demon per hos ipsius Langobardo clamare cepit: « O Nonnose, quid me perturbas? modo non exeo hinc, quia per hereditaria gentis iste succedemus. O Silvester episcope, virtus tua me incendit; et si dehinc me ejicis, a Beneventi urbem regrediar a consanguinium istius. » Quo dicto demon discerpens, exiens ab eo; propter hoc vocati sunt ipsius genealogie Langobardi Beneventi « tempta-demonium » usque in presentem diem. Qui tanta gaudia in Rachisi rex et ejus conjux, et cunctos sequacibus suis Langobardis inerat, ut ferocitatem qui dudum abuerat, in umilitatem gratie sunt conversi. Quantas lacrimas et orationes Langobardi exorti sunt, et munera ibidem optulerunt, narrare longum est. Rachisi rex et Tassia regina, uxor ejus, per preceptum donationis in venerabilis monasterium sancti Sylvestri et beatissimi Nonnosi curte unam, nuncupantem Ustriciano in territorio Spolitino, in pago cujus vocabulum est Pinnis, cum ecclesia in onore sancti Sylvestri infra ipsa curte constructa est, et omnibus adjacentiis, vel appendiciis ibidem pertinentibus, vel aspicientibus, sicuti Luponi ducis manibus suis detenuit. Mansit in eo montes rex dies tres gratias agens Deo; a Spolitana urbem regressus est. Langobardi furore accensi, sicuti consuetudo gentis eorum, fronte unoque animo Astulpho petierunt, ut frangerent donationes cartule que Rachisi rex fecerat (46) uti Langobardorum deinceps non esset. Et petierunt Langobardi Astulpho, ut conveniente cum episcopis, abbatibus prepositis synodochiorum, et cum custodibus ecclesiarum, in edictis legibus affligerentur. Que jurejurans spondit Astulphus, esset facturum, si Langobardi regnum eis concedere.

17. Coronatus est hisdem Astulphus in Mediolana urbem (an. 749. Jun.), infra ecclesia sancti Ambrosii episcopi, et electus est rex in mense Junius (47), indictione 10¹⁸. Tanta denique nequitia exarsit suis temporibus, quanta nunquam suis anteces-

VARLE LECTIONES.

¹⁸ X codex: legendum II.

NOTÆ.

(45) Minime; cf. Pauli Hist. Lang. vi. 56.

(46) Narrationi Benedicti suffragatur lex Aistulfi, hucusque ignota, quam ex codice edictorum Langobardorum Parisiensi n. 4613 hic proponere juvat: « Primo omnium statuerunt de donationes illas que facte sunt a Rachis rege et Tassia conjuge ipsius, ut omnes illas preceptas quas postea facte sunt post-

quam a Rachis Aistolf factus est rex, stare nullatenus debeant, nisi ab [cod. nam si] Ahistolfus regem ei dinuo [cod. divino] cui datum est fuerit concessum. »

(47) Ita epocham Aistulfi determinatam habemus; cf. Brunetti Cod. dipl. Tosc. 1, 387.

soribus repertum non est. Fecit synodum cum Valerius archiepiscopus Ravennæ civitatis et cum Conaldus archiepiscopus Mediolane civitatis, et cum jacentiis¹⁹ episcopis, abbatibus, iudicibus, fidelibus Langobardis in regno Italie permanentibus, fecitque capitula sicuti Langobardi precati sunt; et in edictis affigi precepit. Tunc surrexerunt viri Romani scelerati, et intimaverunt Astulfu regi, ut venirent et possiderent Tuscie finibus et Romanum imperium usurparent. Exaltatum est cor ejus non in Deo, nec in onore ecclesiarum, sed in bella, in rapina, et igne, et gladio. Venientes in Spolitinam urbem, misit Robertus comes palatii a Savinensis, ut via et portua custodiret, nec Romanis iter carperet. Misit Grimualdu a Centucellensis, ut custodiret vie finibus Romani et portua maris. Nuntius misit a Terracina urbem, ut custodiret via maris et terris, ut nec venundaret alicui Romanis, nulla rem perciperet. Et ascendit Astulfus rex in campo Tiburtino cum sex milia Langobardorum, et factus est pavor magnus in Romanis. Fecerunt pactuatione cum Tiburtina urbem, et cum Pristinem urbem, nec Romani nec colloquium nec amicitias cum eo habentur. Incenderunt Langobardi ecclesiæ sanctarum, ubi corpora eorum quiescebant. Igne gladioque vastantes tota Tuscia, civitas Nepesina in suo dominio perdurantes; quantas nunc exarsit contra Romanos, per singulos non possumus enarrare. Castra Romanorum destructe sunt, monasteria et oppida vastantes, nulla spem recuperande invenire potuerunt. Erat pontifex in urbem Romana Stephanus nomine (48), vidit se in tanta desolatione positus, dixit: « Eum me, quid faciam? Regno Italico a multis gentibus depressus; prius a Medis, et Lanis, postmodum a Gallis, tertius a Gothi, quartus a Langobardis. Qui in Italia possessio facta est, denique a Zacharias magnus presul antecessoris meis, cujus Deo auctore deservio; qui multis calamitatibus depressus, a nefandis Langobardis vastata urbem, destructa Tuscie finibus monasteria virorum hac puellarum, basilicæ sanctorum concremate sunt; qui in exilio deputavit se ipsum propter opus ecclesiarum Dei. A Pipinus quedam Francorum hi qui Francia pervenit. Gaudebundus rex Pipinus et honorifice suscipit, invitatis in Italia, ut gentis Langobardorum sub suo dominio constitueret. Qui Pipinus

A concessit, et omnia adjacentia illius sicuti a priori tempore constitutum est, jure affixum est constituit. Dato legatos Pipinus et Carlomagno a Zacharia papa, Astulfu regis, in Ticine civitatis repertas, omniaque et qualiter peracta sunt innotescunt. Astulfus rex Langobardorum nequissimus, nefandus et callidus verba honorifice composuit, et omnia Pentapolim et Tuscie finibus et quicquid a sancte Romane ecclesie videtur illi restituit. Sed tamen a consuetudo eorum maligna non declinaverunt. Inito consilio cum episcopis et Deum timentes quod agere debeant de persecutiones Langobardorum, si ad Grecorum genere regnum Italicum et Romanum imperium devolberet, et si a Francis in Italia ingredi deberet. Sed melius est a nobis a Francis que

B a Grecis dominio illorum subjaceret. »

18. Robertus comes palatii Langobardo Savinensi exiens, ergo pugnantis contra Romanos. Sicque venit a Lubria civitates, que pugna conflictata cum Romanos ceciderunt de Romanos vulgos et nobiles plures. Robertus Langobardo constitutus erat in campo, et abebat roborem. Quo presul in ecclesia beati Petri apostoli, locutus est populo dicens: « De celo autem adiutorium sit vobiscum; eligite vos ad pugna cum Langobardis; nolite metuere! » Et habierunt Romani contra Robertus Langobardo. Et ecce exercitus Langobardorum transiebat flubium Lubrie. Romani persequentes contra ipsos, trucidati et gladio interfecti de Langobardis fere ducentos, et Robertus comes palatii trucidatus est; et Romanis reversi sunt victores. Post hec sanctissimus papa Stephanus via directum pro populo Romano et sancte ejusdem ecclesie defensione, sicque in Francia pervenit, in Aquisgranis palatio, ad adiutorium et solacium querendo pro justitiis sancti Petri. Qui Pipinus rex honorifice suscepit apostolicus; ad sanctum Dionisium ibidem perrexerunt. Dixitque Pipinus ad apostolicus: « Zacharias antecessori tuo intimavit (49) mihi per missos meos, Burgardus episcopus, et Folradus cappellanus, de regibus in Francia qui in illis temporibus non habentes regalem potestatem, si bene fuisset aut non? Zacharias papa mandavit me Pipino, melius mihi esset regem vocari, qui potestatem aberet, quem illum qui sine regali potestate manebat, ut non conturbaretur ordo, per auctoritatem apostolicam. Ime²⁰ Pipinus (50) secundum more Francorum electus sum a regem et unctus per manus sancte memorie Bonifatii archiepiscopi, et elevatus sum a Francis in regno Suesionis civitatem. Ildericus vero Saxone, qui false rex vocabatur, tonsoratus est et in monasterio missus. Carlomagno germano meo post mortem Caroli genitori nostri divisimus regnum Francorum inter nos in lo-

VARIE LECTIONES.

¹⁹ i. e. circumjacentibus. ²⁰ i. e. inde.

NOTÆ.

(48) Quæ sequuntur cf. cum Gestis pontificum Romanorum Zachariæ et Stephani!

(49) Ex Annalibus Laurissensibus an. 74.

(50) Cf. Ann. Lauriss. an. 750.

cum qui dicitur Pictavis (51). Eodem quoque anno Carlomagno germano meo Alamanniam vastavit. Tunc (52) Carlomagno confessus est mihi Pipino germano suo, quod voluisset seculum relinquere, et in eodem anno nullum faceret pugna; sed honorifice direxit eum cum muneribus. » Cumque auditis hec apostolicus supradictus confirmavit Pipinus unctioe sancta in regem, et cum eo unxit duos filios eius domnus Carolus et Carlomagnum in regibus ²¹ (53). Tunc (54) Carlomagno Romam perrexit ad limina apostolorum; post hec ad montem Syra-pti monasterium ingressus, ibique se totondit et monachus effectus est.

18°. Que et quanta gloria hibi dem constituit, modo audiamus. Videns quia laboriosus es et montes fratribus insudanter, edificavit ad radicem montis in loco ubi dicitur a Mariano (55), in onore sancti Stephani martyris, et cunctis fratribus adhesit excepto abbas, et aliquantis fratribus in usus monasterii prioris reliquit. Fuit moratus in monasterio sancti Stephani aliquantotempus, nec ferebant animo eius in loco ejusdem. Quadam die iter peragens, per agros ejusdem monasterii ad ecclesiam sancti Andreæ apostoli, juxta flumen ad investigandam res æcclesiarum iter peragens subtus montes Grifianello, et invenit castrum antiquum Aquarium, qui ad radices montis Grifianello emanat aquas. Qui diutius diligentissime prospexit, atque cuncta edificalia, que ad opus monasterio conspexit, iterum ad monasterium est reversus. Reperto itaque consilio a fratribus de Babiano castro, quomodo aut qualiter hedificandum domum juxta castrum monasterium domni principi apostolorum Petri, et sancti Benedicti, et commemoratione sancti Andreæ apostoli, usque in presentem diem. Emit autem agrum superscriptum vir Domini Carlomagno, curtem unam nuncupantem sancti Viti, cum gualdo (56) qui dicitur Corgitu. Item curtem sancti Gregorii, cum colonis et colones; item curtem Petroniani, et Asiniani. Item curtem sancti Heristi, et ejus adjacentia. Item fundum Faniannu uncie sex; curtes Priscani, in quo est æcclesia sancti Victoris, cum colonis et colone; cum fundum Flabianello, Robelli, et fundum Corbiani; fundum Magere cum appendiciis suis; fundum Cotteanum, in quo est ecclesia sancti Benedicti sive quibus aliis vocabulis nuncupatur, cum famulis et famule ibidem residentibus, casinis, casale; fundum Clarano, casale de Cerole, casale de Rufiano grasso, cum colonis et colone; fundum Carpiniano, fundum Cossanum, fundum Torritula, fundum Sentiani, tres

uncie; fundum Foliani, et fundum Bassanu cum ecclesia sancti Valentini, cum famulis et famule; fundum Aureliani; et sex uncie fundum Celedrani; fundum Cecilianum, cum colonis et colone, fundum Lauriani, fundum Grazzano, fundum Mariano cum famulis et famule; fundum Foriano; et quattuor uncie, fundum Terrentianello, fundum Marcelliano; et fundum Pulbine, fundum Bersianu, et fundum Grifiano, fundum Belgarolum; et sex uncie, fundum Ofiani; et fundum Maturis, fundum Patinara, fundum Montone cum famulis et famulabus suis; fundum Salviani, fundum Cerbinarola, fundum Pattialis, tres uncie Casaventoli, octo uncie, fundum Antiqui, fundum Prisciani, fundum Quarazzanum, fundum Pontinianu, fundum Catonianum, fundum Ciminianu, fundum Matitiano, octo uncie fundum Paonis, fundum Terlata, fundum Barbarica, fundum Casa Crisciani, fundum Vallescura, fundum Rupiliano, fundum Damiano, fundum Asterii, fundum Martuniani, fundum Seriano cum aquimolis duos et cella sancti Silvestri, fundum sancti Prosperii cum vocabulo Cacabelli, fundum Munitioni, fundum Joniani, fundum Proniani, fundum Mitiliani, fundum Rusciani, fundum Plaga montes, fundum Polliano, cum æcclesia sanctæ Marie cum famulis et famule, fundum Scatianum, fundum Cariano, fundum Maniano, fundum Occisi; et sex uncie fundum Rutiliani.

19. Denuo reclamatione a Pipino rege et filiis suis Carolus et Carlomagno de Astulfus rex Langobardorum, quantaque percussio exercet in sancta Romane æcclesie et in populo Romano. Pipinus rex audita hec verba apostolicis, contristatus est nimis propter iter apostolicis, juratus dicebat: « Ego per memet ipsum venio. » Bandus missus ex ore regis, in Francorum gens, et in Saxonia, in Aquitaniis partibus et in Bajuvaria, et Squasconia (57), et Alamannia, et in cuncte regnora ejus, ut omnes hostiliter Kalendas Maias, in Langobardorum gens super Astulfus rex. Carlomagno monacho, germano Pipini regis, expleto monasterio sancti Andreæ apostoli et omnia que ad husus monasterii continet, videns suis moribus cum gentis hac fratribus suis monasteriis non essent conjunctum ²², recessit (58) inde in Samnii provincia, in Cassino montes, in monasterio sancti Benedicti, hibi que permansit. Audiens hoc Astulfus rex Langobardo, que Pipinus rex Francorum con Trasalpine gentis super se veniret. Que festinus Astulfus rex a monasterium sancti Benedicti in montem Cassini pervenit, postulans et deprecans ad ab-

VARIE LECTIONES.

²¹ regem *corr.* regibus. ²² conjunctus *corr.* conjunctum.

NOTÆ.

(51) Ann. Lauriss. an. 742.

(52) Ibid., an. 745.

(53) Ibid., an. 754.

(54) Ibid., an. 746.

(55) Id est *Ad Marianum*.

(56) Id est *silva*, wald.

(57) Id est *Wasconia*.

(58) Cf. Ann. Lauriss. an. 746, et Eginhardi tam Caroli, cap. 2.

bas hujus monasterii, et dona multa promittens, ut A
 Carlomagno monacho a Pipino rege germano suo
 properaret, ad dissipanda consilia Stephani pape,
 ut Francis in Italia ingredi non deberet. Accepta
 benedictione abbati sui hac fratribus, libenti animo
 perrexit, sicque in Franciam venit (59). Omnia qua-
 liter per ordinem a Pipino intimavit Carlomagno
 monacho, Pipino rex noluit hacquiescere consilii
 ejus. Pipinus (60) rex apostolicas invitatione in Ita-
 lia iter peragens, justitia beati Petri apostoli que-
 rendo. Astulfus rex Langobardorum supradicta ju-
 stitia vetando, clusas Langobardorum petiit, obbia
 Pipini regis et Francis venit; et inierunt bellum
 Francis cum Langobardi. Et retro Langobardi
 fuga capta, auxiliante Domino beatoque Petro apo-
 stolo intercedente, Pipinus rex cum Francis victor B
 extitit. Eodemque anno Stephanus papa reductus est
 a sancta sede, per missos domni regis Pipini, Fol-
 dradus episcopus et reliquis qui cum eo erat. In-
 cluso vero Astulfo rege in Papia civitate, justitia
 sancti Petri pollicitus est faciendi. Unde rex Pipinus
 obsides quadraginta receptos cum sacramenta, re-
 versus est in Francia. Carlomagno autem monachus
 Bienna civitatem remansit, una cum Berta domna
 regine (61); infirmus languebat dies multos, et hob-
 iit in pace. Dum (62) prospexisset Pipinus rex, ab
 Astulfus Langobardorum rege, ea non esset vera,
 que antea promiserat de justitiis sancti Petri, iterum
 cum missus apostolicis Stephani iter pergens in Ita-
 lia, Papia obsedit, Astulfus rege Langobardorum
 inclusit, magis magisque de justitiis sancti Petri C
 confirmavit, ut stabiles permaneret, quos antea pro-
 miserat, et insuper Ravenna cum Pentapolim, et
 omnem exarcatum conquistavit, et precepto san-
 cto Petro tradidit. Ut per missos apostolicis, mona-
 sterium sancti Andree apostoli nullus auderet ali-
 quis damnietatis attingere aut violare. Et (63) dum
 reversus est Pipinus rex, cupiebat supradictus Astul-
 fus, nefandus rex, mentiri que ante pollicitus fuerat,
 obsides dulgere, sacramenta rumpere; quadam die
 venatione fecit, percussus Dei judicio vitam finivit.

20. Inito consilio Langobardi, quomodo Francis
 superse erueret, et levaverunt Desiderium in regem;
 quomodo et qualiter postea dicamus. Videns Ste-
 phanus papa ex omni parte victor esset, et gloria
 dignitatis presule hac gentis Romane triumphans, D
 cepit hedificare domum ecclesiam, in onore sancti
 Dionisii, Rustici et Heleutherii, in hurbe Roma,
 juxta via Flamminea, et ereio (64), non longe ab
 Augusto (65), juxta formas species decorata, sicut
 in Francia viderat. Misit (66) Constantinus impera-
 tor de Constantinopolim regi Pipino cum aliis donis

organum, qui in Francia usque pervenit. Et rex
 Pipinus tenuit placitum suum in Compendio cum
 Francis, ibique Tassilo venit dux Bajuvariorum in
 basatico se commendans per manus, sacramenta
 juravit multa et innumerabilia, reliquias sanctorum
 manus imponens, et fidelitatem promisit regi Pipino,
 et filio ejus Carulo et Carlomagno, sicut bassus recta
 mente et firma devotione per justitia, sicut bassus
 domino suo esset deberet. Sic confirmavit supra-
 dictus Tassilo, supra corpus sancti Dionisii, Rustici,
 et Eleutherii, necnon et sancti Germani, atque sancti
 Martini, ut omnibus diebus vite ejus sic conservaret.
 Pipinus (67) rex in Saxonia ibat, et firmatas Saxo-
 nia ibat, et firmitas Saxonum per virtutem introivit,
 in locum qui dicitur Simnia; et multa strages facte
 suqt in populo Saxonum. Et tunc polliciti sunt con-
 tra Pipinum omnes voluntates ejus faciendum, et
 honores in placito suo præsentandum, usque in
 equos tricentos per singulos annos. Natus (68) est
 Pipino regi filius, cui supradictus rex nomen suum
 imposuit, ut Pipinus vocaretur sicut pater ejus. Qui
 vixit annos duo, et in tertio defunctus est. Eo-
 dem (69) anno Pipinus rex Roma perrexit. Step-
 hanus papa et ejus clero cunctisque a sacris ordinibus
 est concessus, et populo Romano in occursum regis,
 cum ymnis et laudibus ad ecclesiam sancti Peregrini
 advenerunt. Contemplatus est rex Pipino populo
 Romano, et ejus acta, gaudebundus pervenit in ec-
 clesia apostolorum principi. Celebrataque ejus sol-
 lempnitatem myssarum, quantaque largitus est ele-
 mosinarum pauperum, et dona ecclesiarum, longum
 est enarrare. Permansit rex Pipinum mense unum
 in urbem Romam; egrotareque cepit domnus Ste-
 phanus papa, dolore cordis metusque Pipinus rex
 de nece apostolicis, die constitutique obiit. Conven-
 toque facto populi Romani, cum Pipino rex de Paulo,
 germani Stephani pape, ut cathedre apostolice præ-
 esset. Electus est a populo Romano clero, et Pipino
 rex, et populo Francorum, electus est in sacratis-
 sima sedem beati Petri apostoli. Cunctaque ejus ci-
 ves Romana et Tuscie finibus, et cuncta Pentapo-
 lim, et Gottiarum montes in ecclesia beati Petri
 apostoli constituit. Gratias agentes Deo et apostolo-
 rum principi, reversus est in Francia.

21. Tunc Pipinus rex cernens Guaifarium ducem
 Aquitaniorum, etc. *Sequuntur Annales Laurissenses*
ann. 760, 761, 762, 763, usque : Pipinus..... per
Legemodicas in Francia reversus est. Et facta est
gens valida. Iter (70) perrexit Italia ad confereudi
Italico regno; tota hiemps in monasterio sancti
Andree apostoli, et sancti Silvestri confessoris
Christi, et sancti Stephani martyris hiemavit,
necnon et Tusciæ finibus omnia res monasterii,

NOTÆ.

(59) Cf. Vitam Stephani papæ, c. 30, et Ann. Lauriss an. 753.

(60) Cf. Ann. Lauriss. an. 755.

(61) Bertradane regina.

(62) Dum... tradidit, An. Lauriss. an. 756.

(63) Et... finivit, ib., an 756.

(64) E regione Campi Martii?

(65) Id est mausoleum Augusti.

(66) Misit... conservaret ex Ann. Lauriss. an. 757.

(67) Pipinus..., annos, ib., an. 758.

(68) Natus... defunctus, ib., an. 759.

(69) Pippinum Romam nunquam adisse constat.

(70). Quæ sequuntur a nostro inventa esse, non est quod dubites.

que a Carlomagno germano suo hempta fuerat, per A preceptum sui nominis constituit. Et crux Domini que in suis cervicibus appendebat, in venerabilis cenobio concessit, seu Beneventi principatus, et Salerni, Capuaque, et tota Neapolim finibus, et quicquid Campanie destitutum est, in suo sacramento constituit. Et cuncta Pentapolim et omnia Tuscie finibus apostolicis Pauli et suo jure concessit. Gratulante et gaudebundo in Franciam venit. Tunc (71) rex Pipinus abuit placitum suum in Warmacia, et nullum iter aliud fecit, nisi in Francia resedit; causa pertractabat mitissimus rex inter Wafarium, et Tasilonem; quia Tasilo consanguineus ejus erat. Tunc Pipinus rex missos suos dirigit ad Bajuaria a Tasilo, et hæc verba loquens eis: « Pipinus rex Francorum misit nos ad te, ut innotescamus benefi- B cium et honorem, qualiter Pipinus rex constituit tibi. Eo quod esset meus consanguineus tota Bajuaria dedit tibi, et jurejurando fidem tuam pollicitus es observandi.» Modo commotus facie regis videre noluit. Tunc, etc., ut in *Ann. Laurissensibus an. 766, 767, 768, usque ad obitum Pippini*. Hibi que diem hobiit, finivit octava Kal. October.

22. Domnus (72) itaque Adrianus natione Romanus de regiones Via lata, ordo scrinii sancte Romane æcclesie, electus est pontifex, a cuncto Romano populo, in sede hac beatissimi apostolorum principis. Oportet horiginem Francorum rex per genealogiam nunccupare; qualiter ad apicem regni pervenerit Karolus mitissimus rex, modo dicamus. Gens (73) Meroingorum, de qua Franci reges sibi creare soliti C erant. Fuit primus Pipinus, qui genuit filium ex concubina nomine Carolus; hic primus Karolus est advocatus. Qui Karolus genuit filios duos, Pipinum et Karolomagno, qui tota Francia dominatum sibi vindicantes oppressit. Mortuo itaque Karolus primus qui officio tantum cum Ildricus Saxone deponeretur, Pipinus et Carolomagno germanis ²³, velut hereditaria Francia fungebatur. Hunc Pipinus et Karolomagno summa cum eo concordia, divisum regnum Francorum inter se, Carolomagno sancte conversationis habitum inbutus, Pipinus per auctoritatem apostolico susceptum Stephani pape rex efficitur. Qui Pipinus genuit filios duos, Carolus et Carlomagno, qui uncti sunt in regibus cum Pipino pater eorum a Stephano papa; et mortuo idem Pipino, D successit Karolus, gloriosus mitissimus atque amabilis rex, atque Karolomagno. Non post multum tempus defuncto Carlomagno rex, uxor ejus et filii cum quibusdam qui ex omatibus ²⁴ consentaneis in Italia fuga petiit; sub Desiderio reges Langobardorum,

patrocinium se cum liberis suis, patrocinium contulit. Karolus autem rex per consensum omnium Francorum rex constituitur. Domnus itaque Adrianus papa persecutione Langobardorum non ferens, missos dirigit cum benedictione apostolica. Petrus mare usque Masilia, inde terrenum usque ad domnum Karolum pervenit. Invitando scilicet ut *Ann. Lauriss. a. 773, usque pascha similiter in Roma*. Susceptum est itaque domnus Carolus rex honorifice ab Adriano papa, et a cuncto Romano populo, et in ecclesia beati Petri apostoli a scolis laudibus est honoratus. Quanteque pestilentie, et lamentationibus et vastationibus Langobardis populo Romano proclamatum est, quis potuit enarrare. Accepta itaque benedictione rex et absolutione beati Petri apostoli domno Carolo, iterum a Papia venientem ipsam civitatem cepit etc. ut *Ann. Lauriss. a. 774, 775, 776, 780, 781, multis tamen omissis, usque Aquitania*. Et inde revertendo domno Karolo regem in monasterio sancti Andree apostoli cum uxore sua Ildegarda regine, et cum omni comitatu suo, omnia rebus ecclesiarum manasterii ²⁵, que a Karolus magno patruelis ejus in prefatum monasterium concessit, et monasterium sancti Silvestri, cum monte Syrapti, et monasterium sancti Stephani in Mariano, omniorum prædia, per preceptum regalis sue regie potestatis concessit, et dona amplissima hibidem constituit. Accepta benedictione a venerabilis loco, Mediolanis civitatem pervenit etc. ut *Ann. Lauriss. a. 781, 783, 786, 787, 788, 794, plurimis tamen omissis: anno 786 rationibus, quare Karolus iter Italicum aggressus sit, addit: placitum habentis de convenentiis eorum legibus Italie, que antecessor eorum regibus dudum antea indictis eorum scripta non esset; quod ita factum est. Anno 796 pergit: Nuntiatum (74) etiam sibi Adriani pontificis Romani hobitum, que in amicitiiis precipuus habebat, sic flevit hacsu fratrem, aut karissimum filium ammississet. Erat enim in amicitiiis optime temperatus, ut eas faciles ammitteret, et constantissime retineret. Leo mox in loco ejus successit; misit legatos cum muneribus ad regem, et claves etiam confessionis sancti Petri, et vexillum Romane hurbis eidem direxit. Thesaurum (75) priscorum multa seculorum prolixitatem collectum, domno regi Karolo ad Aquis palatium misit; quo accepta, peracta Deo largitori omnium bonorum gratiarum actione. Idem vir prudentissimus atque largissimus et Dei dispensator magna inde partem Romam ad ~~origina apostolorum, misit per Agilbertum dilectum abbatem suum, misit. Porro reliquam partem opti-~~*

VARIE LECTIOES.

²³ aut. germanus c. ²⁴ i. e. optimatibus. ²⁵ monasteria corr. monasterii codex.

NOTÆ.

(71) Tunc... Tasilonem, ex *Ann. Lauriss. an. 764*.

(72) Cf. *Vitam Adriani*, capp. 1, 3.

(73) Ex *Eginhardi Vita Caroli*, cap. 1.

(74) Ex *Eginhardi Vita Caroli*, cap. 19.

(75) *Ann. Lauriss. an.*

matibus clericis sive laicis, ceterisque fidelibus suis largitus est munera. Rex collectis, etc., excerpta *Annalium Laurissensium annorum 796 et 799, usque: Norlaude Saxonis in Bardeugawi. . . . ibique reditus Karli filii sui, expectans Leonem pontificem, simili quod susceptum est, cum honore dimisit. Qui statim profectus est Romam, et rex Aquisgrani palatio suo reversus, cum honore summo Karolus supradicto Leo sanctus papa in sede sanctissima susceptum est. Fecitque (76) rex Karolum, filium Karoli, vindictam de Romani, et omnia Tuscie finibus et Ravenne, Pentapolim, a summo pontifice constituit. Monasterium sancti Silvestri in montem Syrapti, et ecclesia sancti Stephani in Mariano per preceptum in prephatum monasterium sancti Andree constituit, et dona ampliaria fecit. Post hec domnus Karolus ad Aquisgranis reversus est; medio Nobembrio allatum est ei, etc., ut *Annales**

[* Cum hoc loco initia fabulæ de Caroli expeditione in terram sanctam legantur, operæ pretium videtur ei initia fabulosæ narrationis de expeditione ejus Hispanica adjungere, fragmentum scilicet sæculo decimo exaratum quod in bibliotheca regia Hagæ comitum ad finem codicis n. 921, *Gesta regum Francorum exhibentis tribus foliis inscriptum inveni:*

(fol. 1) et effecta, veluti spondet sibi versuta arri-
sio superbæ fortunæ hoc prope tota. Sibilat imber
telorum, suspensus in aere; et instat quantum ma-
gis evalet impulsus manu. Rotatur sublimior ordo
in fossa suis vulneribus, et dat graves lapsus poste-
riori; intimatque ipse ruens auget periculo ad-
juta suis ponderibus. Nec adhuc sensit uterque in-
opinata gesta malorum, alta sensibus catenatis for-
midine et pari torpore; dum recrearet spiritus
jam sufficiens sibi lassos artus, a longe inpingit
alternus furor et urguet cæsarias aties, quibus
erat negatus omnis aditus in arte et armis, licet
usus ubique esset virtute, et licet patrasset im-
patients virtutum mira bellorum, et strepit libe-
rior sibi per propugnacula et per murales late-
bras. Resultatque aligerum semen super tegmi-
na clipeorum, ut sit grando; at deservit ferro
comes et revocata vis suorum modo nescia sicci
ventris atrocisque gulæ quam male sustinuit, nec
umquam plus satiaverat suas mentes cæde; sicut
merentur pia vota. Prope facit mucro omnes dex-
tras intentas sibi, repetitque cesarius miles pro-
piora menia, fossæque redundans cupit in subli-
me. De sursum distillat acutus palus plagasque
serit, degeritque pregnans molaris corpora sub-
untia confusis armis, modo truditur dux a cas-
tello vi et amittit foras inter vasta cede. Perditque
neatque; utpote prestant mille manus suffragia
homini. Describitur ante fores electa majorque
corona virorum sexv. . . . aditus fallantes, ut
tuta sint terga habeantque idem. Hic ridet Gra-
divus notans sanguinolenta brachia. Et alternat
æquum commissus totis viribus multifidis miris-
que modis intus forisque, (fol. 1) quacunquē pa-
test pompare. se in hanc partem. Inter hæc vitæ fa-
bantis gravitate rerum, tribuit quarta dies suam
mane, fugiente astro laceris tenebris. Et effecerat
solaris orbita preclarum orbem quippe rubescens

*Laurissenses an. 804, donatum magni muneribus; et narravit domnus Leopapa; quanta seditio civilis Romane contra eum ejecerunt, et quomodo ablatum est res æcclesiarum; audita et ²⁷ verba mitissimus imperator conferens in corde suo. Tunc imperator per Bawaria ire volentem etc. ut *Ann. Laurissenses usque Mansitque apud eum dies 9; et sicut dictum et constitutum est, inter ipsis Roma repediavit. Ordinata omni et composita, que opus et necesse erat, sanctæ Romane æcclesie, et omni Tuscie finibus seu Pentapolim Ravenne in apostolico Leonem constituit. Nam monasterium sancti Andree apostoli munitatem concessit, et in edictis Langobardorum affigi precepit; et exinde reversus est in Francia. Sequuntur excerpta *Annalium Laurissensium annorum 805, 808, 810, 814, et Eginhardi Vitæ Caroli, capp. 15, 16, usque pronuntiarent.***

23. Precepit * rex fortissimus, ut classes navi-

ad casum; sicut prodidit ipsa nuntia sinceri ortum. Lique innotuisse accedere ²⁸ prelatæ pubis; procul præveniente aura plebei faminis. Nec mora; tanquam certabat cupidus hiatus animi, ad sunt exhausto cornipede et clavique exercita ²⁹ triumphato orbe in multis partibus. Illic pertonat ardens miles Ernoldi ad muros, et ipse tenens pilum scienter anhelat ante suos, perfunditque sudor ubique proruptus ducem, lucentque oculi et concrescunt spumæ per ora, pulsantque truces venæ in pectore; nunc poplex titubabat, nunc adstat firmior quercu. § Plene ructificat juvenus Bernardi experta in adversis rebus et qualiscumque resistat; favet fortuna suum velle, certatque valere. Sed tamen per cuncta, neque degeneratur ab ullo obice, quisquis minus gravior omnibus obstat. § It gravis fremitus Bertrandi, qua eminet fortior pars urbis fossa et muro, promittente sua mente quæque obnoxia, trucidatque pugiles, quo sonitu cadit intolerabilis ictus de cælo. Nihil expulerunt arma minitancia mortem præcipitem gradum vel retro vel immo parum; nec ³⁰ teterrimus imber sagittarum. Et magis ingredit gradum, cernens horrere sua fata. Et sunt gaudia probare gravius periculum. Et computat se esse aliquid in hoc. Jam amovet vivida manus juvenis (fol. 2) muros, et jam rumpuntur ferrea flagella portarum cum toto poste. Prestatur iter, meliusque undique produntur ruina. Committitur ferrum hosti. Moventur virtutes prose, et quæque dextera. Habetur pigra agilis, perterrita acris. Hic caret hasta loco, sed solus dimicat ensis. Namque vacat omnis plaga, nisi furtim dedita utero, seu pectoribus; quia talis erat pressio, ut non potuit ulla manus suspendi ³¹ ictu. ³² Incertum est, ubi plenius edit Mars viros pallentes morte, præclariusque feriat auras gemitu. Perambulatur enim introitum urbis, et medium, tenetque extremum. Nec alter conspicitur inter tanta spatia, nec habet colorem majori fato. Natant atria, rura, domus, tabulæque, limina, postes; in alta tabe madescunt sublimia saxa. Undique stat fusus cæcor. Undique rubescunt stagna. Tumescunt aera incubat atra nox per urbem. Mox cucurrit uterque satelles ad cornipedes, serpente freto concreti sanguinis usque genua, tenenteque mersa vestigia

VARLE LECTIONES.

²⁶ ita legendum; in codice servare legi videtur. ²⁷ ec, hec, hæc. ²⁸ scilicet nomen, quæ vox supra accedere habetur in c. ²⁹ e in margine abscisum. ³⁰ super inscriptum. ³¹ suspendi c. ³² incipit manus secunda.

NOTÆ.

(76) Nugæ.

gium Normanicum hedicantes, et navibus juxta A fluvium que de Gallia et de Germania septentrionallem (77), ut per omnes portus et flumina, ubicumque naves stationibus tali munitio precepit. Ut per mare Adriatica in provincia Benetie congregare precepit. Deinde tota Italie tam Benetie quemque Quilegie (78) finibus, seu Ravenne, Arminium, quamquam et Ancone civitatibus, et cuncta litoris maris Adriatice, usque ad Traversus congregare jussit. Et cuncta maris Terrine (79), Eugenia (80), Corsica, Sardinia, Pisani, Centucellensis, Rome, et quicquid Napulie (81) finibus omnium navigarum multitudo collectum est ad Traversus, quantum deinceps utque in presentem diem invenire potuit. Mitissimus vero rex, accepta benedictione apostolicis Leoni, in sancto archangelo (82) ascendit, adorans et deprecans Deum, ut B iter suum in pace dirigeret. Que profectus iter in-

instantum sibi. Pariterque concurrunt reges, lacerantque Martem emissis viribus; quoniam bene creditur illis posse unum diem largiri totum orbem. Redit unusquisque acrior labori sui propositi. Et tradunt plures sua vulnera fati. O pactum telorum nec jam saturabile! Labat altercatio Martis ad campos strigilis. Namque nihil amplius potest vix stare urbi superante modo; neque vult, ut libere laxet cuncta colla ferro, receptet que apertos motus, congaudeatque auxiliatrix hasta, vibrando. Stupet terra campique latentes sub cetu, potuisse urbem tenere tantos viros atque extra fuisse. Hic est ratio, ad quas manus potuit triumphus venisse, si superstet felix vena. O vector celorum et orbis, quem commovi prece, permittite mihi roganti veniam, dicendi vel aliquid, adestoque sanctissime presul meo auxilio. Ecce inestuat indomite que tumet bacchania³³ regum per immensos orbis Mavortis, et angit fortunam, (fol. 2) per se neque relabi quo velit ipsa. At econtra magis continet se Carolus imperator, ut fortis, fixus pietate Tonantis, quem semper sciebat presentem largumque³⁴ instigatque ardentes manus amori bellorum; nec cogit formido sequi tam validum regem sed cogit mens preecedere. Se proque tollit lumina ad sidera, soluta³⁵ mananti rore lacrimarum, humectatque genas: ne tripudiet gens offensa superno regi palma, receptetque superba spolia § Optinet dux sublimis equo quem redemit multa cæde, medias phalanges mucrone docili pœnarum et huc illucque seminat mortes. Ergo reitunt elumbes dextræ arma, quibus³⁶ negatur ut stent; laborat belliger eventus emulusque ordo fatorum conferre acre senium Borel patris, homini vafro per incendia pugnae. Nec mora, hauritur subsistens hospes corporis³⁷ per munimina clipei et per trilicem tunicam³⁸, summittitque caput, sed vertuntur crura in altum, cadendo; modo dehiscunt colla confracta solo. Respirat Wibelinus³⁹ agilis et audax, puer par parenti suo virtute, sed suppar mole, compensandus in omnia ferro iudice. Circumdedit unum e natis Borel visu, procul fremen-

choavit, in monte Gargano pervenit; multa dona hibi optulit. Qui per Neapolie finibus pergens, Calabria feriore (83) usque ad Traversus pervenit: decies centum et eo amplius passuum milibus longitudine porrigitur. Jussit fieri pontes super maros multitudinem, omnes Francorum, et Saxonum, et Bajuvariorum, Aquitaniorum, Quassconicum, Pannoniorum, Avarorum, Alamannium, Langobardorum, quorum gentis multitudo nullus potest capere, ante se exire precepit; molieruntque cuncte natione terre Grecorum, ut robor eorum pro nichilo computatus. Collaudantes et benedicentes Deum, qui via recto dirigit Karulo, servus Petri principis apostolorum. Cum audissent⁴⁰ Aaron reges Persarum, qui (84) excepta India totum penetrabat (85) Orientem, talem fecit amicitiam et concordiam, ut eis gratia ejus omnium qui in toto orbe terrarum erant, regnum

tem inter mille patiente dextra. Rumpit iter telis intentus illi cohortansque equum talo monitore, et statim devenit ante eum collocatque ense ardentem inter medium temporis. Et exhibulat e suo usu cervicem, cui magis adhærebat totamque medullat utrimque; occubuit lingua projecta plus uno pede. § Propalat sitibunda cupido laudis Ernaldum quanti pretii sit, quantoque actu refulgeat. Quicquid enim parat Bellona, lacerat, trahitque ut leo quod reperit; dum pridem sapere saulia commertia diræ faucis nihil prædarum. Potis est cognocere alium fraternæ stirpis ante suos obtutus, acclinatque habilem atiem hastæ in ictum. Declarat⁴¹ (fol. 3) insatiabilis cupido humane laudis, quanti pretii sit quantoque refulgeat actu animositas Ernaldi. Quicquid enim bellicæ virtutis offitio naturæ opus, id ab eo haud segniter completur. Haud secus famelicæ rabies leonis grassatur occurrente sibi præda, quam virtus Ernaldi per prælia. Post multa vero feliciter acta aspicit quendam fraternæ cedis reum. Qui nil moratus, validam in hunc contorserat hastam, cui volanti⁴² torax fit pervius hostis. Quo ictu impellitur corpus militis, longius decem⁴³ cubitis. Sicque excussus equo vitam demiserat orco. Præterea succedit bello Bertrandi horrenda manus; quæ validam formidinem incusserat hostibus, armisque feratibus dura dat gata multis mortalibus. Dextera nempe palatini, nulli hostium parcere suevit, veniamque orantem mox ensis reliquit exanimem. Forte dantur sibi obvia trina juvenum corpora, quorum prior paululum⁴⁴ resistens duram ibidem inuerat mortem. Namque terribile fulgur gladii per medium capitis guturis antrumque pectoris umbilicique recepit. Egestaque viscera, in gremio delabuntur tepentia. Negat quippe trilix tunica, atiei reponere obstacula. Nec sufficit vero humanum interemisse corpus; verum etiam equus vita invenitur privatus. Superfuit enim ensi, spinas partire caballi; tandemque elapsus terræ medio tenus reperitur incussus; quem Bertrandes retrahens, residuos versabat in hostes. Nec mora, patet

VARIE LECTIONES.

³³ i. e. furor. ³⁴ largamque c. ³⁵ scilicet lumina c. ³⁶ i. e. dextris codex. ³⁷ i. e. anima codex. ³⁸ tunicam corr. tunicam c. ³⁹ ita codex. ⁴⁰ audissent corr. audisset c. ⁴¹ incipit manus tertia, ⁴² ualanti c. ⁴³ X. c. ⁴⁴ palulum c.

NOTE.

- (77) Eginhardi Vita, cap. 17.
 (78) Id est Aquileiæ.
 (79) Id est Mediterranei.
 (80) Liguria?
 (81) In Apuliæ f.

- (82) Michaeli in monte Gargano.
 (83) Id est inferiore.
 (84) Ex Eginhardi Vita Caroli, c. 16.
 (85) Pene tenchat.

ad principum amicitia preponeret, solumque illum honore hac munificentiam sibi colendum iudicaret. Ac deinde ad sacratissimum domini hac salvatoris nostri Jesu Christi sepulchrum locumque resurrectionis advenisset, ornatoque sacrum locum auro gemmisque, etiam vexillum aureum mire magnitudinis imposuit; non solum cuncta loca sancta decoravit, sed etiam presepe Domini et sepulchrum que petierant ⁴⁵ Aaron rex, potestatis ejus ascribere concessit (86). Quanta vestes, et aromata, et ceteras horientalium terrarum opes ingentia, et dona Karulo concessit! Vertente igitur, prudentissimus rex cum Aaron rec usque in Alexandria pervenit. Sicque letificantes Francis et Aggarenis, quasi consanguineis esset. Dimissoque est Aaron rex a Karulo Magno in pace; in propria sua est reversus. Rex piissimus atque fortis, ad Constantinopolitano urbem, Naciforus (87), Michahel, et Leo, formidantes quasi imperium ei eripere vellet, valde sub sceptu; quo cognito rex formidine eorum, pactum et fedus firmissimum posuit inter se, ut nulla inter partes cuilibet scandali remaneret occasio. Erat enim semper Romanis et Grecis Francorum suspecta potentia. Unde et illum Grecum est ad proverbium: ΤΟΝ ΦΡΑΚΟΝ ΦΙΛΟΝ ΕΞΙC, ΙΤΟΝΑ ΟΥΚ ΕΞΙC. Quod Latini dicunt: Francos abeto amicos. Qui mox imperator cum quanta donis ⁴⁶ et munera, et aliquantulum de corpore sancti Andreæ apostoli, ad imperatoribus Constantinopolitani accepto, in Italia est reversus, Roma veniens, et dona amplissima beato Petro constituit, ordinataque Urbe ⁴⁷, et omnia Pentapoli, et Ravenne finibus seu Tuscie, omnia in apostolici potestatis concessit. Gratias agens Deo et apostolorum principi, et

internus humor et additur (fol, 3) auræ. Quin etiam rumpuntur fortia phalararum vincula et cingula bratteolis crepitantia. Grassatur quoque per camporum spatia Bernardi terribilis audacia, is nempe acriter inserviens Marti multorum mortalium corpora luce privavit. Gaudet enim felicitis honore palmæ, quem sic sublimat casus fortunæ ⁴⁸.]

Fragmentum hoc ad narrationem de obsidione Pampilona an. 778 institutæ pertinere videtur, de qua et Turpinum agere constat. Agit enim de bello adversus paganos, orbis terrarum cum Francis dominos, id est Sarracenos. Ernoaldus sive Ernoaldus videtur esse Arnoldus, quem anno 781 Aquitanie regni bajulum a Carolo institutum Vitæ Ludovici auctor tradit; idem apud Turpinum capp. 11, 14, 30, Arnoldus de Bellanda vocatus, teste Turpino, cap. 14, præcipuas in expugnatione Pampilonæ partes egit. Borel sive Burellus comes anno 798 Ausonæ præfectus, anno 809 expeditioni Hispaniæ interfuit, Wibelinum fortasse pro Turpini Willerino

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ petierat corr. petierant. ⁴⁶ donas corr. donis c. ⁴⁷ hurbe corr. urbe c. ⁴⁸ spatium reliquum vacat.

NOTÆ.

(86) Cf. Eginhardum. c.

(87) Cf. Eginhardum l. c.

(88) Eginhardi Vita, c. 17.

(89) Ex Gerwardi versibus in Mon. SS. II, 438

A benedictione apostolica accepta, et a cuncto populo Romano augusto est appellatus, simul cum ipso pontifice usque ad montes Syrapti, ad monasterium sancti Silvestri devenit. Deinde ad monasterium sancti Andreæ cum pontifice, summo adest; qui rogatus imperator ad pontifice, ut aliquantulum reliquiarum de corpore sancti Andreæ apostoli in hunc monasterium consecrationis constitueret; cujus loco positus est in hunc monasterium venerabile ecclesiæ, aput nos incognitum est. Victor et coronator triumphator rex in Francia est reversus. Qui (88) cum tantus in ampliando regno et subjiciens esteris nationibus sisteret, et in ejusmodi occupationibus assidue versaretur. Qui longum per ordinem multum est enarrare, nunc breviando adtingamus. Deinde cum matris ortatus filiam Desiderii, etc., *excerpta Vitæ Caroli, capp. 18, 19, 20, 22, 30, 31 et 32 usque anno, indictione sexta, quinta kal. Februarias (an. 814).*

Hos (89) tibi versiculos ad laudem, maxime princeps,
Edidit eternam memoriamque tuam
Benedictus supplex famulus monaque (90), qui men-
[tem benigna

Egregium extulit nomen ad astra tuum.

Hanc prudens gestam noris tu scribere lector.

24. In hoc vero tempore missus domnus Loduicus legatos suos renovandum Norbertum æpiscopus a Leonem imperatorem Constantinopolim, amicitias secum et predictum pactum confirmandum direxit. Abitoque Aquisgranis, etc., *excerpta Annalium Laurissensium annorum 814-824, 826, 827, 829; his additis:*

Anno 815 (91): Inter hæc quosdam primoribus

cap. 26 et 11 habere licet; nisi Wilhelmus Tolosanus dux, intelligendus sit. Cæterum integros versus textui immisceri, lectores facile advertent.

In eadem membrana hos versiculos legimus:

Jamque aves in qua silva
Gaudenter voces concrepant
Laudent deum humiliter
Referant alta graviter
Tu christe miserere.

Primum diem dominicum
Turtur gemit in haera
Colomba christe guture
Vocant deum in pectore
Tu christa.

Lunus dies cum dicitur
Milvus, qui deum colli
Passer paulatim concutit
Ex corde deum diligit.

Tu Martis dies tertius
Cantant aves concorditer
Irunda volet fortiter
Non cessant deum.

(Patrolog. tom. XCVI, præf. ad Vitam Caroli Magni), sed mutato nomine scriptoris.

(90) Id est monachusque.

(91) An. 814 tricentos solidos auri loco septem

Romanorum..... trucidatos. Erant enim numerum Romanorum tricentos qui interfecti sunt in campo Lateranensis. De majoribus erat enim papa Leo quartus omnia Pentapolim atque Tuscie finibus in pontificis constituit.

Anno 819 ita habet : In quo multa de status ecclesiarum et monasteriorum tractata atque ordinata sunt. Legibus etiam capitula que dudum in edictis scripta sunt affigi præcepit. Quo perhacto — Ubeli comitis Judit duxit uxore.

Anno 824 : In cujus (papæ) locum duobus per contentiones populi fuissent helecti, Eugenius archipresbiter tituli sancte Savine ; alius tamen quo nomen superest facta est seditio Romane civilis inter se, vincente parte nobilium parte subrogatus atque ordinatus est.

Annos 827 et 829 ita jungit : Legatus imperatoris Romam venit, et helectiones populi qualis esset examinavit. Ubi et missa sancti Martini, et festivitatem beati Andreæ apostoli, necnon et ipsum sacrum sanctum dominicæ nativitatis diem cum magna letitia et exultatione celebravit.

Mense Februario conventus hibidem factus, in Italia profectus est (92). Romaque ingressus, in ecclesia apostolorum principis missarum solempnitate celebrata, Apuliæ finibus adgressus est in civitatem Bari ; quattuor turres ædificari jussit. Quanta et qualia naves maris Adriaticæ portantes ea quæ necessaria sunt. Francorum scara in Bari civitas custodientes Scalaoria (93) inferioris et superioris, et quicquid civitatis maritime posite sunt, ut Agarenicos non vastarentur. Romani etenim imposuerunt ad imperatore Loduicus Pius, unde memoria ejus permanet usque in eternum. Imperator Loduicus in tanta virtus in Italia estitit, ut sanguiniam (94) pontificis Romani a legibus non potuisset erueret (95). Abebat autem in palatio Lateranensis iudices preordinati, per singulos dies, a locus ubi dicitur a Lupa, quod est mater Romanorum, ut populum Romani per districtum placitum a dux Spolitinus, Aciprandum nomine, discutiendum. Pontifex Gregorius sancte sedis apostolice, quicquid a Constantinus imperator concessa fuerat æcclesiastice ⁴⁹, Loduicus imperator concessit. Monasterium sancti Benedicti in monte Cassini in provincia Samnii, monasterium sancte Dei genitricis semperque virginis Marie (96) D in monte Acutiano territorio Sabinensis, et monasterium domini salvatoris territorio Reatino, juxta

A montes Letiniano seu Bogiano, monasterium sancti Silvestri in monte Syrapti cum monasterium sancti Andreæ apostoli, ad defensionis suis palatii imperator kamere sue concessit. Et monitate legibus insuper descriptis ⁵⁰ monasteriis in edictis legibus Langobardorum affigi præcepit. Preordinata cuncto regno Italia a Lothario filio suo, qui consortes suis regni erat, constituit ; benedictione accepta in ecclesia apostolorum principis absolutionis apostolico, in Francia est reversus. Et non post multos hos dies hobiit (an. 840).

25. Unde crevit rumor inter filiis regis, Lotharius, Pipinus, Loduicus. Carolus, et Carlomagno de consortes regnora, et sortierunt regnum inter se : inciperunt dividere da civitas Faucis (97) quod est B vilicos (98) inter mare Adriatica, et mare Terrina, et usque in Aquitania ; et divisus est populum Italice vel Romano a Francorum imperium. Cœperunt pugnare inter se reges Francorum ; unde exiit fama in Cordua, et in Africe tota Cartagine, ceperunt reagere Sarracenis consilium maligno, ut regnum usurparet, et ecclesia sancti Petri expoliare. Karolus (99) rex, filius Loduici Pii bone memorie, propter quodam suis facinoris, quod nunc ⁵¹ super est, renuntiato regno fratribus suis, in monasterio sancti Benedicti in monte Cassino sancte conversationis abitus accepit. Tanta humilitas in eo concessit Dominus, ut omnibus fratribus pedibus lavaret ⁵², ut inter omnes minor se putabat ⁵³. Saxonis inchoantes preter discordiam, que erat inter Pipinus et Carlomagno et Loduicum regibus ; Lotharius vero, qui agustus est appellatus, regno Italie regebat. Saxonis cotidie preliantes, cepit exminuare regnum Francorum. Mortuo idem Karlo magno (100), Saxonia in Francia ingressi, ferro igneque vastantes, fecit Pipinus (101) rex amica causa cum ⁵⁴ Saxonibus. Loduicus rex Aquitanie (102) cum Saxonibus pugnabat. Aquitanii inter se conventicula facta. Unde ablatum est regnum Aquitanie a Francis, usque in præsentem diem.

26. Mortuo idem Lotharius (an. 855), successit in regno Karolus (103), filius ejus, pro eo non multum tempus (an. 846). Orta est persecutio Romani inter se ; exierunt viri scelerati, et legatos miserunt a rex Babylonie, ut venirent et possidere regnum Italie. Tanta denique Aggareni in Italia ingressi a Centu-cellensis portus, sic impleverunt faciem terre, sicut locuste velut segetem in campo. Tantos timor inva-

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁹ i. e. ecclesiæ. ⁵⁰ i. e. superscriptis. ⁵¹ i. e. non. ⁵² primo lavaretur et putabant ecriptum erat. ⁵³ vox bis scripta.

NOTÆ.

millium scribit,

(92) Ludovicum minime in Italiam profectum esse constat ; ad Ludovicum II imperatorem, Lotharii filium, hæc pertinere videntur.

(93) Id est Calabræ, littera s vocis custodientes repetita (calaoria).

(94) Id est consanguineum.

(95) Cf. Ann. Lauriss. an. 823.

(96) Farfa.

(97) Fussen ?

(98) Umbilicus ?

(99) Nugæ.

(100) Ludovico Pio.

(101) Lotharius.

(102) Germaniæ.

(103) Ludovicus II.

sit Romanos, ut nullos extra portas egredi; obsedita est Roma, et civitas Leoniana apprensata, et ecclesia sancti Petri capta et expoliata, et per monasteria ipsius ecclesie æquos eorum stare precepit. Versa est mater omnium ecclesiarum in opprobrium, et omnis decoræ suo abstractum. Veniente juxta altare barbari giro ballantes manibus. Arrepto unus ex illi lanciola, in pectore vultum Domini in absida depictum museo⁵⁴, non tantum museo dirrupit, verum etiam materie confectionis transfudit. Cepit emanere sanguis, sicut homo vivus fuisset in corpore; unde in eternum permanet. Aparatio ejus, ut superius diximus, destructe cuncte monasterie ejus, et ecclesiarum omnibus, civitas Leoniana; facta est Tuscie provincia desolata, et civitates in opprobrium, Romani afflicti merore apostolicus. Gregorius (104) hujus apostolicis sedis successerat (an. 847) inspiratus flamine sancto, cotidie confortantes populo Romano in virtute Spiritu sancti, et consilio inierunt, quomodo Deus omnipotens auferret feras nationes barbarorum, et ecclesia sancti Petri apostoli, qui est caput omnium ecclesiarum, a pestiferas gentes erueret. Nuntius missus a Loduicus rex (an. 816), filius Loduici (105) pie memorie, ut veniret et defenderet ecclesia sancti Petri, et Romanum regnum. Ut sicuti a Pipino, et a Karulo, et Loduicus pater ejus triumphum victorie regnum Italie erexerat, ita et ipse regnum Romanum in suis pollicitationibus optineret. Non diutius moratus Loduicus rex, cum Francis a Roma perrexit. Gregorius papa legatos misit a Quido marchione, ut veniret et succurreret civitatis Romane ecclesie sancte, pro cujus amore Dominus sanguinem suum fudit: et dona amplissima reciperet. Perrexit igitur marchio Quido cum omni exarcatu gentis sue Langobardorum in urbem Romam ingressi, ceperunt pugna inciperet a pontes sancti Petri, et a portas Sassie civitas Leoniana multis barbarorum gentis interfecti sunt, per virtute sancti Petri; et pestifera gentis inter se dicentes: « Quia vidimus sanguis deus christianorum! » Facta est dispersio Agareni et dux eorum, et mollierunt in se ipsis⁵⁵. Loduicus rex venit ostiliter usque ad montes Malum (106), ubi est ecclesia sancti Clementis, conspexit multitudo eorum, formidare cepit cor ejus, quia non erat cor ejus sicut pater ejus. Impetu fecerunt Franci et concinnerunt tuba, et facta est voces eorum et tube sicut tonitruum, maxime rumores civitas Romane, et voces ecclesiarum. Venerunt Francis ad arcus qui dicitur Militorum; quis potuit numerari illa tribulatio? Loduicus rex veniente a

A fossatagine non longe ab arco, levavit manus suas contra Francis, ut Francis videntes, retro pedes post se⁵⁶. Aggarenis inter se irritantes, exierunt de civitas Leoniana, et de ecclesia principis apostolorum, irruerunt super Francos; quantis interfecti sunt, nullus potuit numerari (107). Quido marchiones et Romanum populum post eos interficiendum et Aggareni antecedentes et fugientes, sicque venerunt a Centucellensis portus; verumtamen decima partes ex eis non remansit. In nave ascensis Aggarenis, cum omnis decore ecclesie sancte in mari ingressi sunt. Quido marchiones cum suo comitatu Loduicus rex cum quantos Francis evaserat, in Roma sunt reversi. Propter hoc populi Romani in derisione abuerunt Franci, usque in odiernum diem. B Quido marchione accepta dona amplissima et gratias Romanum populum, in propria est reversus. Loduicus rex in Papia civitas ingressus, regnum fraudatum a Karulo neptus ejus (an. 875).

27. Romani plus magis fraudulentem contra Francos miserunt legationes a Palarmo, et Africe, ut veniret et possiderent Italico regno. Tunc exierunt Aggarenis gens quasi situle, et properantes venerunt ad Amalvis, et repleverunt Calabria superiores, veniente ad fluvium qui dicitur Garinganu (108), apprehenderunt turres, et facta est eorum habitatio, Ceperunt tota Campania ferro, igne vastare; territorio Ciculano, et Savinensis, et civitas Narnienses, et civitas Orhana, et civitas Nepesima, in suis dominiis redacte sunt. Propter hoc amplius rex Francorum in Italia non regnavit usque a presentem diem. Regnaverunt Aggarenis in Romano regno anni triginta; redacta est terra in solitudine, et monasteria sancte sine laudes. Verumtamen propter peccata populi. Sicut scriptum est: « De celo prospexit Dominus super filios hominum omnes qui habitant orbem. De preparatio habitaculo suo (Psal. xxxii, 13). » Qui superius diximus, per curricula triginta annorum usurpantem Agareni Romanum regnum (an. 904-911. Et in summa sedis⁵⁷ sancte apostolice preerat Sergius papa tertius. Cujus temporibus ruina magna concuti in ecclesia patriarchio Lateranensis sancti Johannis, qui appellatur Constantiana, a fundamentis est rupta; qui mox apostolicus D Sergius meliesque renovavit a fundamentis; quanta donaria in hoc patriarchio optulit in ipsius basilice, a duobus lateribus ante altare, in picture renovationis scriptum est.

28. In Langobardorum gens civitatis Ticine preerat rex, nomine Quido, cujus temporibus redactum est regnum Langobardorum sue potestative regie

VARIE LECTIONES.

⁵⁴ i. e. musivo. ⁵⁵ hic distinxi. ⁵⁶ distinctio deest in eodice. ⁵⁷ sedes corr. sedis c.

NOTE.

(104) Leo IV.
(105) Lotharii.
(106) Monte Mario.

(107) Ludovici cladem refert et Prudentius an. 846, et Chron. Casinense.
(108) Garilianus.

potestate (an. 888-894). Fecit idem Quido synodum A cum episcopis, et abbatibus, et cum fidelibus, Langobardis capitulis legis, et in edictis affigi precepit. Cujus temporibus horta est intentio inter Langobardos et Francos de regno Italiae; clauerunt Langobardi clusas, et custodierunt vie Galliarum.

29. Obiit Sergius papa nonus Kalendas Maias (an. 913, Oct.; 914, Apr.). Successit in loco ejus Lando (109) natione Saviniensis; sedit in cathedra sancte sedis apostolice menses sex; obiit. In loco ejus successit Formosus (110). Renovavit Formosus papa æcclesia principis apostolorum Petri, picture tota; quanta et qualia intentio inter Romanos et Formosus papa, modo taceamus. Obiit hisdem Formosus; in loco ejus successit Johannes decimus papa (an. 914 Apr.). Consilio inito cum Albericus B marchiones de Sarracenis. In ipso tempore exivit Ahyprandus Reatino, et alii plures Langobardis, et Savinensi, et preparaverunt se a pugna cum Sarracenis, a mœnie civitatis vetustate consumpta, nomine Tribulana (111). Et conflictata pugna, intercedente beato Petro apostolo, Sarracenis interfecti sunt. Alia pugna est facta inter Nepisinos et Sutrinos cum Sarracenis in campo de Baccani (112), multosque Sarracenos trucidati sunt et vulnerati. Audientes Sarracenis qui erat in Narnienses ⁸⁸ comitato, Ortuense, et qui erant in Ciculi, preparaverunt se omnes in unum ad dux eorum qui erat a fluvium Garilianu, iter bastantes, maxime cognoscentes, in se ipsis interitus eveniret. Anxiebat cor Joannis decimi pape cum Albericus gloriosus marchiones, et C collecta multitudo ostiliter venerunt a ⁸⁹ fluvium Garilianum. Factus est Albericus marchio ut leo fortissimus inter Sarracenos (an. 916). Audierunt Beneventani prelium, exierunt Beneventum, et venerunt ad turrem, et preliaverunt prelium magnum; et contriti sunt Sarracenis a facie Romanorum; et victores Johannes decimus papa, et Albericus marchiones, honorifice susceptum Albericus marchio a Romano populo. Erat hisdem Albericus marchio elangiforme. Accepit una de nobilibus Romani, cujus nomine superest, Theophilacti filia, non quasi uxor sed in consuetudinem malignam. Genuit ex ea filium, ab amore patris Albericus nomen imposuit; qualiter huc Albericus pervenerit, postea dicamus. Renovavit igitur Johannes decimus papa in Lateranensis D palatium tria mirifice composuit, picta decorate, et versis ex utraque partes exarare studere jussit. Orta est intentio inter matrem Alberici et papa, et separatum est populam Romanum inter se. Erat denique Petrus marchiones germanus suprascripti pape; talis

odium ex rixa inter Romanos et marchio, ut non in urbem Romam ingredi deberet. Ingressus Petrus marchio in civitas Ortuense, et in capite hujus civitatis edificavit castrum firmissimum, et plus magis seviebant Romani, et amplius Petrus marchio in urbem Roma non est ausus ingredi. Statimque nuntius transmisit ad Ungarorum gens, ut veniret et possideret Italia; quo peracto omnia Ungarorum gens in Italia ingressi sunt. Simul cum Petrus marchio in urbem Romam ingressus est. Ungarorum gens deprædata tota Tuscia, igne, gladio ⁹⁰ consumpsit multos populo simul cum femine, et quicquid manum capere poterat asportaverunt. Cumque nullus fuisset qui illorum impetum resistere potuisset, a propria sunt reversi. Romani in ira commoti, unanimitè ad palatium Lateranensis properantes, interfecto Petrus marchio, ad apostolicos nullus adtingit. Unde consuetudo per singulos ⁹¹ Ungari Romanis finibus deprædantur deinceps.

30. Obiit Johannes decimus papa (an. 928. Mai.) (113). Domna senatrix unde superius diximus, ordinavit Johannes consanguineum ejus in sedem sanctissimum, pro quo undecimus est appellatus (an. 931, Mart. 20). Subjugatus est Romam potestative in manu femine, sicut in propheta legimus: « Feminini dominabunt Hierusalem (Isa. III, 4). » Iterum autem venientes Ungari juxta Romam a porta sancti Joannis, exierunt Romani et pugnaverunt cum Ungarorem gens; et ceciderunt de nobiles Romani, sicuti a portas ipsius ecclesie inumata requiescunt (an. 957?). Tunc Ungarorum gens venientes a civitas Reatina, exivit foras Joseph Langobardo prudens, cum ingentis exercitus Langobardorum; partes interemit gladio, et partes vivos apprehendit. Ungarorum gens videns se ex omni partes impetum gentis dimicaret, iter in propria sunt reversi, et amplius in Italia pro deprædatione non sunt ingressi. Veæ populam Italico! quanta accidentia ⁹², quantaque clade alienigene gentis in vos exercuit! Civitas Leoniana ⁹³, quem Centum Civilis construxit, capta fuistis a Sarracenis et alienigene gentis; verum etiam a Bajuvariorum gens Galliarum, et a rege cui nomen erat Arnulfus; ferunt namque quod a sellis caballorum fuisset apprehensa. In temporibus Joannis decimi pape, cujus superius memoriam fecit, visa sunt signa, qualiter in hunc libellum seriem vocitatur. A diebus namque ejus demonstratum est, que post futuris suis temporis adeptum est.

31. Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi nungentesimo vicesimo primo, indictione prima, indictio nona, temporibus domni Joannis decimi

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ inarnienses c. ⁸⁹ ha corr. a c. ⁹⁰ hic ua deletum (vastala), ⁹¹ scil, annos. ⁹² accidentea cor. accidentia c. ⁹³ leonianiana c.

NOTÆ.

(109) Anastasius III inde ab Aug. mense an. 911. usque ad Oct. 913; tum Lando.

(110) Formosus an. 891 Sept. usque ad annum 896 mense Apr. sedit; Landoni Joannes X successit.

(111) Trevi?

(112) Baccano.

(113) Quem Leo VI, Stephanus VII, tum vero Joannes XI secuti sunt.

pape, in anno pontificatus illius septem, vise sunt signa. Nam juxta hurbe Roma lapides plurimi de celo cadere visi sunt. In civitate que vocatur Narnia, tam diri ac tetri, ut nichil aliud credatur, quam de infernalibus locis deducti essent. Nam ita ex illis lapidibus unus omnium maximus est, ut decidens in flumen Narnus, ad mensura unius cubitis super aquas fluminis usque hodie videretur. Nam et ignite facule e celo plurime omnibus in hanc civitate Romani populi vise sunt, ita ut pene terra contingerent. Alie cadentes juxta domum Theophilacti. Alie juxta ecclesia sanctorum apostolorum Jacobi et Philippi, que nos vocitamus sancti apostoli. Alie huc illucque discurrentes. Similiter eodem tempore celum ardere visum est, juxta Portum hujus hurbis, miliario ⁶⁴ ab urbe Roma decem et octo. In qua videlicet flamma tres simul colonne vise sunt, in modum columpnarum que nunc in edificiis locantur. In quibus tribus columpnis tres columpne ⁶⁵ apparuerunt sedere, unaquaque super columpna; e quibus una ex illis elevatis alis extinguere cupiebat flamme, nec poterat. Deinde secunda, et tertias, et nec quicquam valuit; nec multo post supervenientes una ex aliis partibus expansis alis, et tam diu contra flamma alas exagitant, quousque totam illa flamma extinxit. At vero post hæc juxta porta hujus civitatis que appellatur Salaria, ante ecclesia scilicet sancte Susanne et Cyriacis martyris, mulier quedam die dominico mensis Martiis revertente ab ecclesia beati Petri principis apostolorum de statione diei hujus mensis decem et septem, in passione Domini coquens pulmentum. Cumque primum accepisset pulmentum oleris comedit; deinde cupiens ollam tollere de loco in quo posuerat, minime valuit. In que continebatur pulmentum, ex milio factum. Cumque hoc egrediens domum, lugere cepit vicinis et proximis cognitum faceret; omnes currentes, nullus ex illis qui venerunt eruere de marmore in quo sedebat. Iterum atque iterum caterve populi hujus civitatis, tam clerici, quam omnis cetus Romanorum utriusque sexus, advenissent; nequaquam aliquis valuit eruere. Sed ita adherebat vas illum marmori, hanc ex ipso marmore sculptum fuisset. Hoc autem factum pene per quattuor horarum spatia, hab hora videlicet nona usque ad nocte. Superque vas stantes, signum crucis facientes, letanias per plurimas deprecantes Deum, ut erueretur illum vas de loco in quo sedebat; sed nec sic profuit. Novissime venientibus aliis clericis facientibus similiter letanias, tunc unus ex illis extensa manu facto signo Christi, dans orationes, mox sublevatum vas illud inlesum. Simili modo in ecclesia sancte Agathe que nuncupantur diaconia, in vigiliis ipsius martyra imagine lignea in qua depicta erat vultum ipsius martyra veneranda, exiliens de proprio loco in quo stabat, nexa funibus pena ora una stetit, pendens rursum reversa est in proprium locum. Deinde inclinata, non per modicam hora

velut jacens permansit, et iterum erecta est ut prius fuerat. In æcclesia vero sancti Angeli, juxta flumen Tyberis, in qua sita est æcclesia sancti Abaciri et Johannis, et sancte Barbare, fores ejusdem æcclesie per totum ferme diem clausæ fuerunt; ita nec violenter, nec letaniis qui visus aliquis illo die reserare potuisset. Alia autem die facta letania ac data oratione patuerunt se ut primitus solite erant. Insequenti igitur tempore visum est in forme bestie in sublimi juxta aerem, quasi draco immanissimus; cui longitudo cernebatur ab æcclesia sancti Eusebii juxta macellum parvum pene ad portas Salaria, multi cernentibus per maxima hora; deinde obducta nube, nusquam comparuit. Cepit Roma in se ipsa meror afflicta populi vexare.

32. Mater Albericus principis Romani, legatos mittens a Ticine civitatis ad Hugo quedam rex Langobardo, ut sibi matrimonio copularet. Sic adimpletum est (an. 932); nam post nuptias celebratas in castro sancti Angeli rex cum regina ascendit, cogitavit rex pessima, ut oculos Albericis previgni sui erueret, et Romanum regnum in sua redigeret potestatis. Cognita Albericis calliditatem regis, fides spondit cum Romanis; ceperunt tuba canere maxime voces ecclesiarum, unianimiter lorice indutis, resonabant terra voces eorum. Formidare cepit cor regis una cum regina; in Langobardia est reversus. Albericus princeps omnium Romanorum vultum nitentem sicut pater ejus, grandevus virtus ejus. Erat enim terribilis nimis, et aggratum est jugum super Romanos, et in sancte sedis apostolice (an. 942-946). Electus Marinus papa non audebat adtingere aliquis extro jussio Alberici principi.

33. Recordatus est gloriosus princeps Albericus — credo in virtute Spiritus sancti esset hac datum, et hec definitum — cepit esset cultor monasteriorum. Edificavit monasterium ⁶⁶ sancti Laurentii in agro Verano, et monasterium sancti Pauli apostoli; rebus vero monasteriorum, que ablata erant dudum a pravis hominibus restituit. Audivit desolationis ex monasterio sancti Andree apostoli, et sancti Silvestri in monte Syrapti, que ab Agarenis captum fuerat, maxime servitores hujus monasterii carnaliter vivant et rebus ecclesiarum in bassallatico a fidelibus principis fuerat concessa. Astitit qui diceret: « Eum me! quanta mala accidentia in monasterio sancti Andree adtingit, qui tam magnus dudum estitit, a Karolo Magno hedificatum et mire compositum; totis suis rebus et colonis ad nichilum redactus est! » Hoc audiens Albericus gloriosus princeps, amplius cogitare cepit. Erat denique Leonem venerabilem presbyterum et medicum, sanctitate mire compositus cujus notitia princeps non est incognitus, statimque ad se venire fecit ab æcclesia sanctorum Philippi et Jacobi, et fecit eum fieri pater monasterii. Et misit legatos suos nomine Leone, dicebatur a Roma is camorlingo, ut omnes res monasterii cum colonis et

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ miliarario c. ⁶⁵ i. e. columbæ. ⁶⁶ monasterio cor. monasterium.

colone hibidem habitantibus et residentibus, cum A prephatum monastertum sancti Silvestri in monte Syrapti, et monasterium sancti Stephani in Mariano et cum omnia illorum adjacentia in super descripto monasterio sancti Andreæ apostoli, et a Leonem venerabilem abbatem investivit et restituit, sicuti a prisco tempore fuerat concessus. Tanta gratia ei contulit Deus Leone venerabilis abbati, modo dicamus. Edificavit castrum ex utraque partes monasterii, et construxit tres turres ab introitus hujus monasterii, firmus et stabilem perfecit. Cernens hoc Albericus princeps, que libenti animo munera eis optulit, et in suis sacris orationibus se commendans, Addans eis monasterium qui dicitur Acutianum, qui est in onore sancte Dei genitricis semperque virginis Marie, territorio Savinense. Erat enim quedam B Campo abbas (114) in hunc monasterio, cum fratribus suis, lubricosus suis corporibus. Ita Leonem in suis regimen erexit duobus annis. Emit enim iste Leonem venerabilis abbas casualibus duabus territorio Savinense fundum Similganum, hubi est ecclesia sancti Clementi, uncie sex, fundum Tezzani, ubi est ecclesia sancte Marie integro, fundum Villa lena, fundum Peculiari integro, fundum Terrie integro, fundum Carpiniani integro, fundum Graniani, hubi est æcclesia sancti Andreæ apostoli, fundum Porcani integro, fundum Agelli, uncie tres, fundum Calbiani integro, fundum Antiscanii vinealis petie sex, toti in massa de tocie petie de terra hubi dicitur a Saline, tres petie de terra a fundum Antiscano a monumeto usque ad ripam, castri Summa villa, fundum Antiquum cum aliis nominibus integro, fundum Casale hubi est æcclesia sancti Valentini, cum fundum Carpiniano, fundum Musiniano cum omnia sua adjacentia, fundum Cазze integro, fundum Cesarnoni integro, fundum Castellione, hubi est ecclesia sancti Laurentii. Infra civitate Nepisina cella sancti Gratiiliani cum sua pertinentia, fundum Urbanella integro, fundum Rotilgani, in territorio Nepisino valle que dicitur Cupa, territorio Campaniano : infra cives⁶⁷ Roma non longe ab æcclesia sancti Apolenaris a templum Alexandrini, cellam unam utilem, Aquintum pratum unum optimum, a prata sancti Petri hubi dicitur arcus Militorum pratum unum, in saline in Arthenla fila duabus. In massa de Septemiliana territorio Savinense, da via domnica usque ad subium fundum Brutrucum terra et vineæ, fundum Ascletum omnia et in omnibus. In monasterio sancti Andreæ fecit in isdem monasterio ecclesia sancte Marie, et conjunxit cum cenobio. Renovavit a fundamentis æcclesia sancti Andreæ apostoli juxta flumen. Renovavit æcclesia sancti Angeli in montes Grifianello; estimo quod memoria illius in eternum permanet.

34. Ad Albericum principem vertamur articulum et qualiter a regibus terre Langobardorum seu Tralsalpine nullus robore suis temporibus in Romane finibus non sunt ingressi. Genuit autem ex his principem ex concubinam filium, imposuit eis nomen Octabianus. Consilio emit⁶⁸ Albericus principes, ut de sanguine Grecorum imperatorum sibi uxore sociandam. Transmissus Benedictus Campaniam a Constantinopolim, ut perficeret omnia qualiter sibi sociandos esset. Romani secundum consuetudinem malignam consiliaerunt, ut principem occiderent; que consilia eorum Albericus innotescit. Marinus episcopus, et Benedictus episcopus cum alii ceteris perpetrantes clamide⁶⁹, ut principes Albericus interficerent; pessima conjurationes inter se fecerunt erat enim consilia eorum vanum. Abebat gloriosus princeps sororibus senatrices, clamide⁶⁹ inter se de morte fratri sui tractantes. Tunc unam ex illis derelicto consilio, quasi dolens ardore cordis sui, intimavit principi germano suo, que et qualiter turbidinem acciderent in eum. Qui mox princeps Albericus apprehensis super et scriptis episcopis, et alii ceteris gladiatores, alii berberati, aliis gladiati, alii in carcerem retrusi. Liberatusque est princeps ad seditio Romani. Que post hæc cogitavit, ut de nobiles Romane pulcherrime femine in ancillis potestatem domui sue preesset, ut conjuge sue Grecorum genere in aspectibus Grecorum in nuptialis diebus donaria concedere; et sic adimpletum est. Non tantum de hurbis Romæ, sed etiam de Savinensis. Sic adimpletum est; verumtamen ad thalamum nuptiis non pervenit. Erat denique in sanctis sedis apostolice Agapitus nomine. Post hæc non multum tempus gloriosus princeps languescere cœpit. Qui festinus ad ecclesiam principis apostolorum devenit, nuntius transmissos per cunctos Romanos nobiles ad se venire fecit; et omnes promiserunt fide per sacramentum, ut Octabianus filium suum post mortem Agapiti pape Octabianus papa eligerent. Ordinate germane sue causa, et Octabiani filii sui, infra confessione beati Petri apostoli, vita finivit (an.. 946 955).

35. Inter hæc non multum tempus Agapitus papa decessit (an. 956, Jan.). Octabianus in sede sanctissima susceptus est, et vocatus est Johannes duodecimi pape. Factus est tam lubricus sui corporis, et tam audaces, quantum nunc⁷⁰ in gentilis populo solebat fieri. Habebat consuetudinem sepius venandi non quasi apostolicus, sed quasi homo ferus. Erat enim cogitio ejus vanum; diligebat collectio feminarum, odibiles æcclesiarum, amabilis juvenis ferocitantes. Tanta denique libidine sui corporis exarsit, quanta nunc⁷⁰ possumus enarrare. Erat enim in urbe Roma sancte Romane æcclesie Johannes dia-

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ s. e. civitatem. ⁶⁸ i. e. iniit. ⁶⁹ i. e. clam inde. ⁷⁰ i. e. non.

NOTÆ.

(114) Cf. Chronicon Farfense p. 457, 458 (Murat. II, B).

conus nomine, et Azzo protoscrinium, hodiebiles erat A cum pontifices; propter crebro suis (115) nequitiis qualiter reges Saxones in Italia Romano regno, modo vocitemus (116). Johannes diaconus et Azzo protoser inii helecti sunt robusti; erat cor unum et anima una inter se, ut magis ad morte subtraere pontifices quam ad vitam, ut Romanum imperium in Saxonicum regem concedere, ut æcclesie sancte in presulis benigni preesset. Miserunt legatos ad Otto primus Saxones regem, ut veniret et possideret Italia, et Romanum imperium. Quo cogita calliditate, pontifex apprehensus Johannes diaconus, et Azzo protoscrinium, manum abscondi precepit, cum quo brebe scribebat, et Johannes diaconus nasum ejus abscondi fecit. Qui per curricula temporum rotelando ⁷¹ et sepius iterando in Gallias et in Saxonicum regnum Otto rex Saxone et Liutulfo filium ejus primus, in Italia ingressi; et qualiter in accidentia Langobardorum vel Liutulfo, modo non dicamus, et sic adbrebiando regnum ad apicem modo adtingamus.

36. Otto rex veniente Italico regno, tanta bene multitudo gentis in Italia, que sic impleverunt faciem terre, sicut situle. Habebat autem secum gentes nationes, quorum lingue non agnoscebant gentis. Insuper hæc habebat gens que Guinula vocabantur sarcinas ⁷², et carros, et machina portantes. Erat enim aspectus eorum orribilis, et curbis ⁷³ properantes, carpentes iter, et ad prelium ut ferro stantes. Omnibus vertentem igitur rex et pergentes per regnum Italicum, ex utraque partes venientem in urbe Roma. Adlatum est ei populus Romanus simul cum pontifice, et honorifice susceptus, et in æcclesia apostolorum principis missas celebrata, et laudibus abstolis ⁷⁴ honorifice laudatus, et Augustus est appellatus (117), factus est ergo Italico regno vel Romanum imperium a Saxonicum regem subjugatum (an. 962, Febr. 2). De regibus Langobardis, et de Hubertus marchiones, qualiter fuga capti a regno Italico expulsi, modo sileamus. Otto rex robustus factus est in regno, in Gallia est reversus. Iterum ad Roma prope antes rex cum regina, Adelade nomine, coronati astiterunt in æcclesia apostolorum principi; multa dona transmiserunt per cuncte sancte æcclesie Romane. Cœpit denique crescere multe inopie Italico regno, pestilentie famis igne gladioque vastante Italia; boves, vaccas in terra corruerent; redacta est terra in solitudine, magis magisque famis valida pullularent (an. 963). Unde crevit lites magna inter apostolicus et imperator, modo non dicamus.

Ceperunt Romani mollescere apostolicis, et factum est ritum ⁷⁵ magnum, discordia inter apostolicus et imperator; qualiter hortasit intentio, adbrebiando adtingamus. A postolicus Johannes in Campanie partibus secessit, relicta sedis apostolice propter metum imperatoris. Romani magis sevientes inter se, petierunt ad imperatorem, ut Leonem protoscrinium papam eligerent. Placuit imperatori: helectus est et in sede sanctissima est positus (Dec. 6). Ordinata cuncta Tuscia, et Pentapolim finibus in æcclesia apostolorum principis, et Leoni papa concessit, in Gallia est reversus.

37. (An. 964.) Romani vero secundum consuetudinem prisca, divisum est populum inter se, et advocatus est Johannes papa de Campaniæ finibus: cum ingenti robore in Roma ingressus est; que apprehensis missus de imperatores et aliquantos Romanos qui erant consentanei qui erant cum Leone papa. Leone papa fuga capientes, in longinquis regionibus secessit. Agunt namque, quod usque ad Trasalpine montis ita properantes. Non post multos tempus imperator cum ingenti exercitu simul cum apostolico in Italia est reversus. Johannes papa audientes impetum et furorem regis, relicta Roma iterum Campania est ingressus. Romani inter se sevientes, volentes nolentesque cruore in Benedictus subdiaconus sancte Romane æcclesie helectus est, et ab scolis est advocatus, et in sancte sedis apostolice preesse fecerunt. Erat enim vir prudentissimus gramatice artis inbutus, unde ad Romanum populo Benedictus Gramaticus est appellatus. Audita imperator hæc scisma, iratus valde, et juravit per virtutem regni sui, ut Romam civitas possideret ⁷⁶ ex utraque partes, nisi Benedictus papa in sua redigeret potestati. Tanta denique gentis Langobardorum, et Saxone, et Gallearum gentes Roma circumdata est per gyro curricula utrasque partes, ut nullus extra muros egredi auderet. Facta ingens famis in Romanos ignem et gladium, sicut scriptum est: « Sola vexatio daret intellectum etiam et auditu (Jes. xxviii, 19). » Cœperunt mollescere inter se, ut virtutes que prius habuerunt, ad nichilum redacti sunt. Unoque consilio a minore usque ad maximum. Et necessitate compulsi, comprenderunt Benedictus papa, et in manus imperatoris illum dederunt; et dicebat ac alterutrum: « Melius est, ut iste solus moriatur pro omnibus, ut liberemur anime nostre a cruciatus famis. » Imperator vero in exilio transmissus pontifex in Saxonie partibus. Reversus est Leo papa in sede

VARIE LECTIONES.

⁷¹ i. e. protelando. ⁷² sarracinas corr. sarracins c. ⁷³ i. e. curris. ⁷⁴ i. e. apostolicis. ⁷⁵ i. e. irritum, irritatio. ⁷⁶ i. e. obsideret.

NOTÆ.

(115) Id est pontificis.

(116) Ottonis historiam valde turbatam esse facile intelligitur.

(117) De Ottonis adventu hæc ex catalogo pontificum Romanorum in codice Vaticano 1340 affert Georgius in adnotatt. ad Baronii Annales ed. Mansi: « Johannes de regione Via lata [lege lata], cujus

pater Albericus princeps Romanorum; sedit annos 8, menses 4. Hujus tempore, scilicet anno incarnationis Dominicæ 962, primum venit Roma Otto imperator cum Adelaide mense Januario die 31, feria 6 et stetit ibi diebus 15, et exiit inde mense Febr. die 14, in festo Sancti Valentini, »

sanctissima, et cuncto populo Romano laudibus est honoratus. Erat enim gaudium magnum inter Saxonum regem et pontifices de Johanne duodecimo papa⁷⁷: de accidentia illius et morte in libellum episcopalem repperitur.

38. Genuit autem isdem imperator Otto Saxone, ab amore sui nominis Otto vocatur nomine. Coronatum est autem hisdem Otto secundo a summo pontifice, et sociatum est regnum patris sui (an. 967, Dec. 25). Fecerunt autem hisdem imperatoris legem, et conclusit in legibus Romanam legem et Langobardiam, et in edictis Langobardorum affigi precepit (an. 968, Oct. 29). Statimque nuntius transmisit in Constantinopolim, ut de sanguine regale suos natos jungere. Erat autem hisdem imperatoribus potestas firmissimas, et robor eorum in regno italico. Placuit verba imperator Grecorum; gaudebundus effectus, aurum et argentum infinitum cum puella transmiserunt in terra Romania, in ecclesia apostolorum principi corona capitis impositis, et nuptias celebrate, et laudibus decorata, imperatrix Romana effecta est, et secundum Grecorum lingua Pyphanu vocabatur. In saxoniaque pergunt per magna letitia (an. 972).

39. Obiit hisdem Leo papa (an. 965). Johannes episcopus Narniensis civitate electus in sede sanctissima propter hoc advocatum est Johannes tertio decimo papa. Romani vero secundum consuetudinem illorum malignam, ejectus papa de Lateranensis palatio, alii percutiebant caput ejus, alii alapas in facies ejus percutiebant, alii nautes nutis⁷⁸ cruciabantur. Sic cedentes et affligentes in Campanie finibus inclusus, et dicebant Romanis inter se: *Ut non veniant reges Saxones et destruat regnum nostrum, et liberes nostre in captivitate, intercedente Petro apostolo!* Cujus sedis exviduata remanserat.

A Johannes papa fugatus de custodia in Marsorum regione, et sic properantes ostiliter in Sabinensis est ingressus, cum Tuscie finibus ad Roma est reversus: et clero et populo Romano cum ymnis et laudibus obviam ei precesserunt (an. 966). Et missa celebrata in ecclesia sancti Petri, in palatio Lateranensis ingressus. Sepius enim pontifex salutabat populum; gaudebat cum Romanos, et epulabatur cotidie. Puto quod dolose animo ejus injuriam sibi vindicandam, turpiter vindicaret. Legatos missus pontifex ab imperatoribus clamide in Saxonia, ut veniret et defenderet sancte Romane ecclesie. Tanta denique gentis Galliarum Italia sunt ingressi, quanta nunc antea et postea non sunt inventi. Ve Roma! quia tantis gentis oppressa et conculcata (an. 967, Jan).; qui etiam a Saxone rege apprehensa fuistis, et gladiati populi tui, et robor tua ad nichilum redacta est! Aurum et argentum tuum in illorum marsuppiis deportant. Mater fuistis, nunc facta est filia; quod habuisti perdidisti, expoliata es a virtute tua prima, sub tempore Leoni papæ, est conculcata a Julius primus. Celsa tuarum triumphasti gentibus, mudum calcasti, jugulasti regibus terre; sceptrum tenebat et potestas maxima; a Saxone rege expoliata et menstruata fortiter. Sicut per quidam sapientes dicitur, et in storiis tuorum scriptum repperitur. Dudum pugnasti exterorum gentibus, ex omni parte superasti seculum a septentrione usque ad meridiem; a Galearum gentes usurpata, nimium speciosa fuistis. Omnes tua mœnia cum turris et pugnaculi sicuti modo repperitur: Turres tuarum tricenti octoginta una habuistis, turres castellis quadraginta sex, pugnaculi tui sex milia octo centies, portes tue quindecim. Ve civitas Leoniana! dudum capta fuistis, modo vero a Saxonum rege relicta⁷⁹!

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ scil. obitu. ⁷⁸ nates nodis? ⁷⁹ Hic auctor scribendo finem dedit.

DE IMPERATORIA POTESTATE IN URBE ROMA LIBELLUS.

Priscis temporibus imperiale decus effloruit Romæ, sub cujus dominatione diversa consistebant regna, et cui cunctæ gentes propria submittebant colla. Constituit ergo consules, qui cotidiano usu regni gubernacula consilio disponebant. Erant namque distributa officia per senatores et magistratus, prout unicuique ministerium opere competebat. Imperiale vero decus laudibus honoribusque ab omnibus tantummodo extollebatur. Post adventum unigeniti filii Dei et post ascensionis ejus gloriam, Romanum imperium Byzantium se contulit quæ, a Constantino magno cæsare Constantinopolis vocata est. Quæ quia Romano gloriabatur imperio, dicta est Nova Roma,

D sic tamen ut antiqua Roma gloriosa præponeretur cæteris. Euntibus autem apostolis vel successoribus eorum prædicare evangelium secundum divinum præceptum in mundum universum, Romam cæsares revertebantur, diversa tormenta sanctis inferentes, ut diis suis placerent. Unde accidit, ut beatus Petrus, qui prælatus fuerat cæteris a Jesu Christo domino nostro, Romam prædicationis causa veniret, quæ omnium gentium clamabatur domina; quæ catenus sicut multis idolorum simulachris erat seducta, ita plurimis prædicationibus apostolorum aliorumque martyrum exhortationibus cum cæteris conversa. Ubi etiam beatus Petrus et Paulus, doctor gentium